

PERHEEN VUOROVAIKUTUKSEN
TUKEMINEN
TOIMINNALLISIN MENETELMIN
LAPSIPERHEKUNTOUTUKSESSA

Päivi Vuokkola

Opinnäytetyö, kevät 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + lastentar-
hanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Vuokkola, Päivi. Perheen vuorovaikutuksen tukeminen toiminnallisilla menetelmillä lapsiperhekuntoutuksessa. Kevät 2015, 72 sivua, 4 liitettä. Diakoniammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tukea päihderiippuvaisten vanhempien ja heidän lastensa vuorovaikutusta lapsiperhekuntoutuksessa. Tässä työelämälähtöisessä toimintatutkimuksessani oli tavoitteena kehittää lapsiperhekuntoutuksen toiminnallisen ryhmän työmuotoa. Toimintatutkimuksessani kehitin vanhempi-lapsituokion ja testasin kehittämäni työmuotoa lapsiperhekuntoutuksen perheillä. Kehittämäni vanhempi-lapsituokion tavoitteena oli vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen tukeminen sekä vanhemman sensitiivisyyden lisääminen. Toimintatutkimuksella selvitän vanhempien ja työntekijöiden kokemuksia kehittämästäni mallista.

Opinnäytetyöni aihe on arkaluonteinen ja luottamusta vaativa. Siksi käytin aineistokeruumenetelminä laadullisia menetelmiä; havainnoiteja vanhempien ja lasten tuokioista, vanhemmilta saatuja palautekyselyjä, vanhempien haastatteluja, työntekijöiden palautetta ja omaa tutkimuspäiväkirjaani. Aineistoa analysoin teemoittelulla.

Tutkimukseni tärkeimpänä tuloksena oli kehittämistyönä syntynyt uusi työmuoto vanhempi-lapsituokio. Se on otettu käyttöön tutkimukseni jälkeen lapsiperhekuntoutuksessa. Vanhempien sensitiivisyys kasvoi ja tuokioiden edetessä myös vuorovaikutus kehittyi. Osa vanhemmista koki tuokiot haastaviksi, koska lapsen motivoiminen tekemiseen vaati vanhemmilta kärsivällisyyttä, kun taas osan mielestä tuokioista sai hyviä ideoita lapsen kanssa tekemiseen.

Vanhempien mielestä vuorovaikutus lapsen kanssa parani ja ikätasoisia toimintaa pidettiin myös hyvänä. Lapsiperhekuntoutuksen työntekijöiden palautteen perusteella vanhempi-lapsituokiosta saatiin hyviä kokemuksia, jotka paransivat vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta. Kehittämistyö oli heidän mielestään onnistunut. Vanhempi-lapsituokio on heidän mukaansa oiva väline vanhemmuuden arviointiin, ja tekemäni toimintapakki sai myös kiitosta monipuolisuudestaan ja lapsen ikätason huomioimisesta.

Asiasanat: perhe, lapsiperhekuntoutus, päihderiippuvuus, kiintymyssuhde, varhainen vuorovaikutus, mentalisaatio

ABSTRACT

Vuokkola, Päivi. The family support by the functional methods of interaction in the child's family rehabilitation. Language: Finnish. Spring 2015. 72 pages, 4 appendices. Diakonia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services + Option in kindergarten teacher.

The purpose of this thesis was to support the pro-life movement interaction between addicted parents and their children in rehabilitation. The aim of this research was to develop the work-oriented action in the child's family rehabilitation of the functional group. In my research, I developed a parent-child session and tested to develop a form of work with rehabilitation families. My developed model parent-child session's goal was to support the interaction between parent and child, as well as to increase the sensitivity. I used action research to explain parents and workers experiences in my developed model.

My thesis topic is sensitive and demands confidence. That is why I used qualitative methods; observation of parent-child interaction, parents feedback surveys, interviews with parents, the employees' feedback and my own research diary. I used results into themes.

The main result of my thesis was the development work emergence of a new form of work with parent-child session. It has been introduced after my research in the child's family in rehabilitation. Parental sensitivity increased, the interaction developed. Some parents felt moments were challenging, because the child's motivation to make demands tested parents patience, while other parents felt that they got good ideas how to spend time with the child.

Parents felt that the parent-child interaction improved and age-operation was also considered to be positive. The family rehabilitation's workers based on feedback of a parent-child session was a good experience to increase parent-child interaction and the development work was successful. The parents' opinion was that the parent-child sessions are excellent and that my action kit was also very versatile taking into consideration the age of the child.

Tags: family, family rehabilitation, substance addiction, attachment, early interaction, mentalization

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ LAPSIPERHEKUNTOUTUS	9
3 TOIMINTATUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	13
4 LAPSIPERHE PÄIHDEKUNTOUTUKSESSA	15
4.1 Päihderiippuvuus	15
4.2 Kiintymyssuhdeteoria.....	17
4.3 Mentalisaatio– kyky pitää mieli mielessä ja sensitiivisyys	20
4.4 Varhainen vuorovaikutus	22
4.5 Lapsen etu.....	24
5 AIEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA.....	27
6 TOIMINNAN TOTEUTUS JA RISKIT	29
6.1 Toteutus.....	29
6.2 Esimerkkinä vauvan toimintatuokio.....	30
6.3 Riskit.....	31
7 AINEISTON KERUUMENETELMÄT JA MÄÄRÄ.....	32
7.1 Laadullinen toimintatutkimus	32
7.2 Havainnointi.....	33
7.3 Palautekysely	34
7.4 Tutkimuspäiväkirja ja haastattelut.....	35
7.5 Aineiston määrä.....	37
8 AINEISTON ANALYSOINTI	38
9 TULOKSET	40
9.1 Vanhemman sensitiivisyys.....	40
9.2 Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus.....	43
9.3 Vanhempien palaute.....	45

9.4 Lapsiperhekuntoutuksen työntekijöiden palaute	47
10 TULOSTEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	50
11 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
12 POHDINTA	60
LÄHTEET.....	61
LIITE 1 OPINNÄYTETYÖNI TIEDOKSIANTO VANHEMMILLE.....	67
LIITE 2 PALAUTEKYSELY VANHEMMILLE	68
LIITE 3 LAPSIPERHEKUNTOUTUKSEN TOIMINTAPAKIN SISÄLTÖ	69
LIITE 4 AINEISTO MÄÄRÄ TAULUKKO.....	72

1 JOHDANTO

Päihderiippuvuuden hoitaminen on kannattavaa ja tehokasta tarkasteltaessa asiaa inhimillisestä tai taloudellisesta näkökulmasta. Silti tähän sairauteen ei osata suhtautua yhteiskunnassamme oikein. Kielteiset asenteet tulevat näkyviin, kun päihderiippuvainen tarvitsee palveluita. Palveluissa saatu kohtelu heijastaa osaltaan vallitsevia arvoja ja edelleen kovenevia arvoja sekä asenteita heikompiosaisia kohtaan. Tämän seurauksena päihderiippuvaisten ja heidän läheistensä ääntä ei saada riittävästi kuuluville ja päättäjien suhtautuminen sairauteen on sen mukaista. Kuntien päättäjien lyhytnäköinen ja – kestoinen päihdepolitiikka sekä tahallinen ja pysyväksi tavaksi tullut alibudjetointi sosiaalipalveluihin johtaa siihen, että päihderiippuvaisten mahdollisuudet apuun heikkenevät jatkuvasti. Ongelmien monimutkaistuessa todelliset päihteiden käytöstä aiheutuvat kustannukset vain kasvavat. (Toiviainen 2008, 160 - 162.)

Tällä hetkellä elämme aikaa, jossa korostuu aikaisempaa ponnekkaammin se, että sosiaalinen vastuu on yksilön vastuuta itsestään ja perheestään. Tuottamattomien ja riippuvaisten ihmisten auttamiselle on yhä vaikeampi löytää perusteluja. On kuitenkin jopa eettinen velvollisuus kysyä, missä kulkee yksilön ja yhteiskunnan vastuun raja ja mikä on monimutkaisiin vaikeuksiin ajautuneiden ihmisten aito kyky etsiä apua ja asettua vastuuseen. Ihmisten, erityisesti päihderiippuvaisten oikeuksien toteutuminen on riippuvainen ihmisten asianajokyvystä. Usein se on valitettavasti äärettömän heikko. (Murto 2009, 14.)

Päihteiden käytön vaikutukset lapsiperheiden hyvinvointiin ovat hyvin moninaiset. Perheen arjessa vaikuttavat niin vanhempien nykyiset juomatavat, vanhempien omat lapsuuden kokemukset aikuisten päihteiden käytöstä, varttuvan lapsen päihdekokeilut sekä vanhempien pyrkimykset kasvattaa omaa lastaan. (Raitasalo & Holmila 2014, 196.) Perheen on hyvä saada onnistumisen kokemuksia eli tilanteita, joissa päihteiden käyttöä ei esiinny ja vanhemmuus toimii, joissa lapset kokevat turvallisuutta ja saavat olla lapsia. Kun perhe huomaa, että

heillä on itsellään voimavaroja toimia toisin- rakentavasti – he uskaltavat tältä pohjalta rakentaa uutta tulevaisuutta ja unelmia sekä kulkea niitä kohtaan. On myös totta, että mikäli päihderiippuvuus on kehittynyt, ei siitä ole helppoa tietä todelliseen toipumiseen. Monesti toipuminen vaatii vuosien aktiivista työtä. Kuitenkin perheessä voi vallita näiden vuosien ajan lapsille riittävä turvallisuus, kun vanhemmat tietoisesti ovat ottaneet vastuun toipumisestaan ja panostavat vanhemmuuteen. (Simula 2002, 12.)

Uudessa esitetyssä sosiaalihuoltolaissa on pyritty huomioimaan lapsiperheet paremmin. Lapsiperheillä tulisi olla oikeus saada kotipalvelua, kun se on välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Myös perhetyötä, tukihenkilöitä ja -perheitä sekä myös vertaisryhmätoimintaa olisi jatkossa saatavilla ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tavoitteena uudessa laissa on madaltaa tuen hakemisen kynnystä ja turvata oikea-aikainen tuki perheille. Tavoitteena on lapsiperheiden palvelukokonaisuuden yhtenäistäminen ja toimintakäytäntöjen uudistaminen. Erityishuomioita kiinnitetään lastensuojelun resursseihin. (Sosiaali- ja terveysministeriö i.a.)

Opinnäytetyöni yhtenä tarkoituksena on saada perheiden ääni kuuluville. Opinnäytetyössäni kehitin vanhempi-lapsituokion ja sain aikaan tuloksia, joiden avulla voidaan perustella perhekuntoutuksen tärkeyttä päihderiippuvaisille vanhemmille ja heidän perheilleen. Opinnäytetyöni aluksi esittelen lapsiperhekuntoutuksen toimintaympäristön. Lähdän liikkeelle rakentamastani teoreettisesta viitekehystä ja autan lukijaa ymmärtämään opinnäytetyöni keskeisiä käsitteitä. Etenen toiminnan toteutuksen kautta aineiston keruuseen ja tulosten analysointiin. Lopuksi pohdin tulosten luotettavuutta ja esitän tekemäni johtopäätökset.

Toivon opinnäytetyöstäni olevan hyötyä pohdittaessa, onko lapsiperhekuntoutus paikka, jossa voidaan tukea vanhemmuutta ja onko se hyvä vaihtoehto esimerkiksi lapsen kiireelliselle sijoitukselle. Toivon tulosteni auttavan ymmärtämään

sitä, että kun lisätään vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja tuetaan vuorovaikutussuhteessa, voidaan saada aikaan positiivisia kokemuksia sekä lapselle että myös vanhemmalle. Näiden kokemusten kautta perhe voi lähteä rakentamaan uudenlaista vuorovaikutusta ja kehittyä siinä. Päihteettömät kokemukset sekä lapselle että aikuiselle ovat tärkeitä, ja niiden kautta vanhemmat voivat saada yhden lisämerkityksen omaan toipumiseensa.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ LAPSIPERHEKUNTOUTUS

Perheen käsitteellinen määrittely vaihtelee eri kulttuureissa ja tieteenaloilla. Yleensä mielikuva perheestä muodostuu yhdestä tai useammasta vanhemmasta ja lapsesta, joilla on keskinäinen emotionaalinen suhde, jotka jakavat fyysisen tilan eli kodin. Perheet ovat kuitenkin paljon monimuotoisempia. Ydinperheen sijaista lapsella saattaa olla useampi vanhempi ja uusia sisaruksia jakamassa arkea ja elämän tarinaa. Voi olla myös, että lapsen elämässä läheisesti vaikuttavat aikuiset esim. lapsen vanhemmat eivät asu lapsen kanssa samassa kodissa. Se, kenellä aikuisella on oikeus ja velvollisuus lapsen hoitoon sekä kasvatukseen ei ole enää yksiselitteistä. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012.) Tässä opinnäytetyössäni käytän perhe sanaa kuvaamaan tyypillistä lapsiperhekuntoutuksen perhettä. Lapsiperhekuntoutuksessa perheeseen kuuluu tyypillisesti yksi vanhempi, äiti tai isä tai molemmat vanhemmat yhdessä ja heidän yhteinen lapsi tai lapset. Joko toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihderiippuvuus.

Kuntoutus on suunnattu perheille, joissa vanhemmalla on päihdeongelma ja heillä on alaikäisiä lapsia. Vanhemman ja lapsen samanaikainen kuntoutus auttaa vanhempia keskittymään päihdeongelman hoitamiseen. Tavoitteena on päihteetön vanhemmuus, perheen vuorovaikutussuhteiden vahvistaminen ja lapsen tarpeiden huomioiminen. Vanhemman ja lapsen suhteen rakentamisella kuntoutuksen aikana on merkitystä usein tärkeänä voimavarana elämänmuutoksessa niin lapselle kuin aikuisellekin. Päihdekuntoutuksen lisänä tuetaan vanhemmuutta. Päihteiden käytön vaikutuksia lapseen ja läheisiin tarkastellaan aktiivisesti koko kuntoutuksen ajan. Kuntoutuksessa kiinnitetään erityistä huomiota arjen sujuvuuteen sekä päivärytmiin osastolle luotujen rakenteiden avulla.

Varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhteen muodostumista vanhemman ja lapsen välille tuetaan pienten lasten ja vauvojen kohdalla. Kiintymyssuhdetta ja parempaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta rakentavia työmenetelmiä tarvitaan kuntoutukseen. Toimintaa, joka pohjautuisi vanhemman ja lap-

sen varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteen tukemiseen. Vanhemman ja lapsen välisessä kommunikoinnissa on olennaista löytää luonteva ja molempia osapuolia miellyttävä tapa olla vuorovaikutuksessa keskenään. Myös raskaana olevaa äitiä tuetaan päihitteettömyyteen ja valmistautumaan vauvan syntymään. Lasten hoito vanhempien ryhmien ajan on järjestetty ja toiminta on ikätason mukaista. Lapsiperhekuntoutuksessa työskentelee perheterapeutti, jonka kanssa vanhemmat voivat esimerkiksi käydä parikeskusteluja, lapset puheeksiottokeskusteluja, perheinterventioita, läheiskirjeitä ja läheistapaamisia tai ottaa lapset turvallisesti puheeksi. (Nätkin 2006,166; Leskinen 2014; Känkänen 2006, 139–140.)

Kaikki lapset tarvitsevat vahvistusta tunteelle, että ovat hyväksytyjä ja ainutlaatuisia. Etenkin haavoittuvassa ja vaikeissa olosuhteissa varttuneet lapset tarvitsevat myös monimuotoisia kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tapoja, jotta lapset pääsisivät kosketuksiin tunteidensa kanssa. Vaikka rakenteita, ympäristöä tai lapsen elämää ei joiltakin osin voisikaan muuttaa haluamallaan tavalla, on tärkeää, että lapsella säilyy silti tunne siitä, että hän kykenee jollain tavoin tunnistamaan elämäänsä liittyvät tarpeet ja toiveet ja vaikuttamaan siten elämänsä kulkuun. (Känkänen 2006,147–148.)

Lapsilähtöisessä työskentelyssä korostuvat lapsen näkökulman huomioon ottaminen ja lapsen kanssa työskentely. On tärkeää tuntea lapsen kehitys ja siihen liittyvät haasteet sekä tunnistaa mahdolliset kehityksen puutteet tai siihen epäsuorasti vaikuttavat tekijät. Lisäksi on tärkeää tuntea kunkin lapsen kulttuurinen konteksti ja sen vaikutukset lapsen kasvuun ja kehitykseen. Lapsen kanssa työskentely esimerkiksi perhekuntoutuksessa voi toteutua monin eri tavoin. Luonteva yhdessä tekeminen antaa työntekijälle tilaisuuden tutustua lapsen kokemusmaailmaan ja elinympäristöön. Lapsen kohtaamisessa on otettava huomioon lapsen erityisyys ja vuorovaikutuksessa olemisen tavat, siksi rinnalle tulevat erilaiset toiminnalliset työskentelytavat ja havainnointi. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 26–28.)

Opinnäytetyöni toimintaympäristönä toimivassa lapsiperhekuntoutuksessa tarjotaan yhteisöhoitollista päihdekuntoutusta perheille, joissa molemmilla tai toisella

la vanhemmista on päihdeongelma. Kuntoutus soveltuu alkoholi-, huume- ja lääkeongelmallisille. Kuntoutuksen tavoitteena on riippuvuuksista vapaa, päihteetön vanhemmuus sekä perheen vuorovaikutussuhteiden vahvistuminen. Lääkkeetöntä toipumista tukevaa ilmapiiriä tarjotaan myös korvaushoidossa oleville vanhemmille. Kuntoutuksessa voi olla kerrallaan vain yksi korvaushoidollinen perhe. Lapsiperhekuntoutus sopii sellaisille vanhemmille, jotka ovat olleet korvaushoidossa jo pidemmän ajan ennen lapsiperhekuntoutukseen tuloa. Lapsiperhekuntoutuksessa ei aloiteta korvaushoitoa. Korvaushoidollinen haluaa irrottautua korvaushoidosta turvallisessa ympäristössä tai haluaa vielä pohtia korvaushoidosta irrottautumista tai esimerkiksi luopua oheiskäytöstään kuntoutuksen aikana.

Lapsiperhekuntoutusta tarjotaan lisäksi kriisitilanteisiin ja sen aikana voidaan tehdä vanhemmuuden arviointia. Palveluita tarjotaan kunnille ostopalveluina tai maksusitoumuksella, mutta kuntoutuksen voi myös maksaa itse. Lapsiperhekuntoutus on vaihtoehto huostaanotolle ja turvallinen paikka purkaa lasten huostaanotto. Kuntoutus kestää kaksi kuukautta tai perheen tilanteen mukaan sovitellusti. Kotiharjoittelujakso sisältyy usein kuntoutukseen. Lähettävän tahon kanssa tehdään yhteistyötä; käydään kuntoutuksen tavoitteita läpi yhteisissä palavereissa ja seurataan kuntoutuksen sujumista sekä sovitaan jatkohoidoista. (Leskinen 2014.)

Lapsiperhekuntoutuksen pääasiallinen kuntoutusmenetelmä on yhteisökuntoutus. Yhteisökuntoutuksella tarkoitetaan yhteisön tietoista käyttämistä hoidollisten, kuntoutuksellisten ja kasvatuksellisten tavoitteiden toteuttamiseen. (Hyytinen, 2006, 58–59.) Yhteisökuntoutuksessa ulkoa tulevia määräyksiä ja ohjeita on mahdollisimman vähän ja kuntoutujat joutuvat alusta asti itse tuottamaan toimintaansa ohjaavia rakenteita, sekä yksilötasolla että yhteisötasolla. Yhteisö tuottaa turvalliset rajat ja normit. Kuntouttavassa yhteisössä käyttäytymistäipumuksia pyritään tutkimaan sekä luomaan edellytyksiä toisin toimimiselle ja siinä kehittymiselle. Käyttäytymistäipumukset tulevat näkyviin yhteisössä, jos yhteisö ja henkilö ovat valmiita niitä tutkimaan. Yhteisössä osoitetaan, että on lukuisia erilaisia tapoja toimia. Kuntoutuja valitsee toimintatapansa, ottaen vastuun myös siitä. (Hyytinen 2006,60–61.) Näin yhteisö kuntouttaa toisiaan ja kasvat-

taa lapsia yhteisöllisesti, annetaan palautetta toiselle vanhemmalle hänen toiminnastaan ja vanhemmuudestaan, mutta samalla toimitaan vertaistuen antajana.

Vanhemman ja lapsen samanaikainen kuntoutus auttaa vanhempia keskittymään päihdeongelman hoitamiseen. Päihdekuntoutus lapsiperhekuntoutuksessa toteutetaan Myllyhoitona, joka perustuu Minnesota-malliin. Päihderiippuvuus nähdään sairautena Myllyhoidossa, josta voi toipua kuntoutuksen voimin. Päihderiippuvainen vanhempi osallistuu 28 vrk perushoidon päihdekuntoutusryhmiin soveltuvien osien ja tutustuu samalla AA- ja NA-ryhmien toimintaan. Lapsiperhekuntoutuksessa yhteisöllä on oma päihdeterapeutti, jonka kanssa voidaan käydä sekä yksilö- että ryhmäkeskusteluja päihteiden käytöstä ja päihderiippuvuudesta. Lapsiperhekuntoutuksessa toiminta perustuu yhteisöllisyyteen, ammatitapuun ja vertaistukeen. (Kalliolan settlementti i.a; Leskinen, 2014.)

3 TOIMINTATUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyössäni tein työelämän kehittämiseksi uutta toimintamallia, jonka tein lapsiperhekuntoutuksessa. Tavoitteenani oli kehittää lapsiperhekuntoutusta toiminnallisen ryhmän työmuotoa. Yksi lapsiperhekuntoutuksen tavoite on tukea vanhemman ja lapsen välistä varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta. Kehitin opinnäytetyössäni vanhempi-lapsituokion. Vanhempi-lapsituokiolla pyrin kiintymyssuhteen syventämiseen ja varhaiseen vuorovaikutuksen tukemiseen sekä lapsen näkökulman esiintuomiseen. Opinnäytetyölläni halusin löytää myös keinoja perustella päihdeperheen yhdessä kuntoutuksen tärkeyttä myös maksavalle taholle.

Riittävän hyvään vanhemmuuteen kuuluu kyky löytää itsestään lapsi ja muistaa, miltä tuntui olla lapsi. Tämä olennainen kyky vaikuttaa siihen, miten vanhempi kohtaa lapsen ja miten hän oppii havainnoimaan lastaan. Lapsen maailmaan asettuminen vaatii vanhemmalta aikaa ja harjoittelua, tähän pyrin vanhempi-lapsituokioilla. Pyrin antamaan yhteistä aikaa toiminnalle ja harjoitella havainnointia. Mitä enemmän sitä harjoitellaan sitä enemmän lapsen havainnoinnista oppii. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2013, 167–169.)

Tavoitteenani oli vahvistaa hankkeeni aikana lapsen ja vanhemman välistä suhdetta lisäämällä heidän välistä vuorovaikutustaan. Halusin lisätä työskentelelläni vanhemman sensitiivisyyttä, saada vanhemmat reagoimaan lapsen viesteihin, vastaamaan lapsen tunteisiin ja tunnistamaan lapsen tunteita ja mielenaloja. Tavoitteenani oli myös vahvistaa kykyä nähdä vanhemman oma ja lapsen käyttäytyminen erilaisissa tilanteissa ja se, miten vanhempänä voisi vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Lisäksi halusin innostaa vanhempaa tarkkailemaan lastaan sekä lisätä koko perheen hyvinvointia niin, että koko perhe, saa positiivisia kokemuksia yhdessä, mielekästä tekemistä ja näkee uusia puolia omasta lapsesta lisäämällä heidän välistä vuorovaikutusta tuokioiden avulla. Olisi hienoa, jos vanhempi-lapsituokioiden jälkeen joku perhe löytäisi uuden yhteisen harrastuksen tai mielenkiinnon kohteen.

Tämän opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää lapsiperhekuntoutuksen vanhempien kokemuksia vanhempi-lapsituokioista, vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen tukemisesta sekä vanhemman sensitiivisyyden kehittämisestä.

4 LAPSIPERHE PÄIHDEKUNTOUTUKSESSA

Yksi keskeisistä teorioista opinnäytetyöni kannalta on kiintymyssuhde. Kiintymyssuhdeteoria auttaa ymmärtämään niin varhaisen kiintymyssuhteen tärkeyttä kuin myös sitä miten vanhempi-lapsituokioilla voidaan tukea tuon suhteen kehittymistä. Mentalisaatioon ja varhaiseen vuorovaikutukseen perustuvaa teoriaa käytän myös opinnäytetyöni taustalla. Ne auttavat ymmärtämään miten vanhempi-lapsituokioilla yritin vanhempien ja lasten väliseen suhteeseen vaikuttaa. Kun on kyse perheistä, joissa molemmilla tai toisella on päihderiippuvuus, auttaa päihderiippuvuuden teoria ymmärryksessä. Lisäksi on pidettävä mielessä lapsen etu, lapsen edun teorian avaamisella pyrin perustelemaan lapsen huomioimisen tärkeyttä vanhemman päihdekuntoutuksessa ja lapsen äänen kuulemistä. Käytän lapsen edun teoriaa myös auttamaan ymmärtämään, että on lapsen etu, että hänen vanhempiaan tuetaan ja he saavat heille kuuluvan yhteiskunnan palveluista.

4.1 Päihderiippuvuus

Päihteet jaetaan yleensä tupakkaan, alkoholiin, teknisiin liuottimiin, lääkkeisiin ja huumeisiin. Osa päihteistä on laittomia ja osa laillisia. Osa aineista ei ole alun perin tarkoitettu lainkaan käytettäväksi päihteeksi. Sellaisia ovat esim. puhdistus- ja pesunesteet. Alkoholi on kuitenkin edelleen käytetyin päihde suomalaisessa kulttuurissa ja se myös aiheuttaa eniten sairastuvuutta ja päihdekuolemia. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 65)

Päihderiippuvuudesta voidaan puhua, kun ihmisellä on pakonomainen tarve saada päihteitä jatkuvasti tai ajoittain. Hän ei enää hallitse suhdettaan riippuvuuden kohteeseen, päihteisiin. Päihderiippuvuus määritellään krooniseksi ja toipumisen alettuakin usein toistuvaksi sairaudeksi. Riippuvuus voi olla fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista riippuvuutta. Riippuvuus voi olla myös kaikkia näitä eri yhdistelmissä tai yhdessä. Fyysisessä riippuvuudessa elimistö on tottunut päihteeseen niin, että päihteettömyys aiheuttaa eriasteisia elintoimintojen häiriöitä,

josta hermostovaikutukset ilmenevät vieroitusoireina. Psykkisessä riippuvuudessa päihteiden käyttäjä kokee päihteet, sen käytön ja niiden vaikutukset välttämättömiksi hyvinvoinnilleen. Sosiaalinen riippuvuus ilmenee ihmisen kiinnittymisenä sellaiseen sosiaaliseen verkostoon, jossa päihteiden käytöllä on keskeinen asema. (Havio, Inkinen & Partanen 2008, 41–42.)

Päihderiippuvuuden kehittyminen alkaa aina satunnaisesta päihteiden käytöstä. Käyttö on tuolloin, ennen riippuvuutta, käyttäjän oma valinta ja hänen oman tahtonsa hallittavissa. Monet käyttävät joskus alkoholia rentoutuakseen, iloitakseen tai ollakseen sosiaalisempia. Joillakin näistä satunnaiskäyttäjistä, jossain vaiheessa, pikkuhiljaa, vähitellen ja sairastuvan ihmisen itse sitä havaitsematta, päihde alkaa muokata sitä käyttävän ihmisen aivojen kemiaa, toimintaa ja rakennetta. Päihde ikään kuin ”kidnappaa” ihmisen aivojen mielihyväsysteemin käyttöönsä ja riippuvuussairaus on kehittynyt. (Myllyhoito i.a.)

Päihdeongelmat ovat varsin yleisiä suomalaisissa perheissä. Arviot ongelman yleisyydestä riippuu miten ja kenen näkökulmasta päihdeongelma määritellään. Kahdella prosentilla synnyttäneistä äideistä oli diagnosoitu päihdeongelma 2013. Takala ja Ilva (2011) raportoivat joka neljännen nuoren 12-18-vuotias kokeneen läheisen aikuisen alkoholin käytöstä johtuneita haittoja. (Pitkänen, Kaskele, Halme & Perälä 2014, 274.) Terveys 2000 –tutkimuksen mukaan miehistä noin kahdeksan prosenttia on alkoholisoitunut niin, että kyse on alkoholiriippuvuudesta. Kun tähän vielä lisätään riskikäyttäjiksi luonnehdittavat, puhutaan vieläkin suuremmasta ryhmästä. (Lund 2006, 31.) Vuonna 2008 tehdyn juomatapatutkimuksen mukaan alkoholin suurkulutuksen raja (AUDIT >8) ylittyi 40 prosentilla miehistä ja 14 prosentilla naisista. (Pitkänen ym. 2014, 274.) Päihdetapauslaskennan 2011 tulosten perusteella valtapäihde oli alkoholi. Alkoholia oli käyttänyt 83 prosenttia päihdeasiakkaista. Jotain lääkkeitä oli käyttänyt 23 prosenttia. Kannabis oli yleisimmin käytetty (18 prosenttia) laiton huumausaine. Amfetamiinia oli käyttänyt 13 prosenttia ja buprenorfiinia 12 prosenttia päihdeasiakkaista. (Karlsson, Kotovirta, Tigerstedt & Warpenius 2013, 44.)

4.2 Kiintymyssuhdeteoria

Kiintymyssuhdeteoria on John Bowlbyn (1907 - 1990) luoma teoria pienen lapsen ja hänen lähimmän hoitajan välisestä vuorovaikutuksesta. Kiintymyssuhdeteoria ei ole teoria rakkaudesta vaan pikemmin se on teoria turvallisuudesta. Turvallisuuden tunne syntyy siitä, että ihminen kokee tullessa kuulluksi, ymmärretyksi niin, että hänen tarpeisiinsa vastataan oikealla tavalla. Jos turvallisuus on epävarmaa, ihmisen koko huomio kiinnittyy siihen, että hän kokee olonsa turvalliseksi. Pieni lapsi on aina riippuvainen vanhemmistaan tunnetasolla. Mitä pienempi lapsi on, sitä enemmän lapsi on riippuvainen vanhemmistaan myös konkreettisella tasolla. Kiintymyssuhdeteoriassa tarkastellaan sitä, miten lasta hoitava aikuinen kykenee vastaamaan lapsen sekä tunnetason, että konkreettisiin tarpeisiin. (Becker-Weidman & Shell 2008; Broberg, Almqvist & Tjus 2005.116–117; Hughes 2011,31.)

Kiintymyssuhdeteorian perustana on, että vauvalla on myötäsyttyinen kyky tavoitella sekä kehollisesti että psyykkisesti vanhempansa tai hoivaajansa huomiota. Keskeistä on, että vastavuoroinen vauva ja vanhemman välinen hoivasuhde mahdollistaa tärkeimmän tunnesäätelyn perustan, turvallisuuden kokemuksen. Teoria kuvaa laajassa mielessä vauvan ja vanhemman välistä tiivistä tunnesuhdetta ja sen muodostumista. Sillä on kaksi tehtävää: läheisyys hoitajaan on välttämätöntä eloonjäämiselle, koska vauva tarvitsee jonkun huolehtimaan itsestään selvitäkseen hengissä. Toinen tehtävistä koskee lapsen psyykkistä kehitystä. Lapsi tarvitsee turvallisuutta ja jatkuvuutta omissa ihmissuhteissaan ja sen että, joku pitää häntä ja hänen mielessään kokonaisvaltaisesti. Että lapsi oppisi säätelämään tunteitaan ja harjaannuttaa riittävän pitkän ajan tietojaan ja taitojaan, hän tarvitsee myös kokemukseen läheisyydestä ja turvallisuudesta. Lapsi voi vain riittävän turvallisena ja rauhallisena alkaa kiinnostua ympäristöstään ja toisista ihmisistä. (Kauppi & Takalo 2014, 17.)

Aiheesta on tehty paljon tutkimusta ja uusia tutkimuksia ilmestyy koko ajan. Bowlbyn kollega Mary Ainsworth (1978) kykeni tutkimuksissaan erittelemään erilaisia kiintymyssuhdemalleja. Tutkimusten mukaan lapsena omaksuttu malli säilyy aikuisuuteen saakka ja periytyy hyvin ennustettavasti myös omille lapsille.

Jopa 75% prosentilla lapsista on samankaltainen kiintymyssuhde kuin omalla äidillään. (Kauppi & Takalo 2014, 18.) Pieni lapsi tulkitsee ympäristöstään tulevia viestejä ja kokee oman olonsa niiden perusteella joko turvalliseksi tai turvatomaksi. Tutkijat ovat havainneet neljä erilaista kiintymyssuhdemallia lapsen ja hänen vanhemman välillä: turvallinen, välttelevä, ristiriitainen ja jäsentymätön. Jokaisessa kiintymyssuhdetyypissä on olemassa erilaisia tasoja ja muotoja. (Becker-Weidman & Shell 2008; Broberg, Almqvist & Tjus 2005.129–139.)

Turvallisessa kiintymyssuhdemallissa aikuinen kykenee asettumaan lapsen asemaan ja vastaanottaa lapsen tarpeet. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi oppii arvostamaan omia sekä muiden tarpeita. Hän oppii vastaanottamaan hoivaa ja rakkautta sekä antamaan myös niitä. (Becker-Weidman & Shell 2008; Broberg, Almqvist & Tjus 2005.129–139.)

Välttelevässä kiintymyssuhteessa aikuinen on kiireinen, poissaoleva, tai ei osaa/jaksa olla lasta lähellä, niin että lapsi kokisi itsensä arvokkaaksi. Aikuinen on osoittanut olevansa kiusaantunut lapsen ”takertuvan-tarvitsevista” emotionaalista tarpeistaan. Aikuinen saattaa pitää tärkeänä, että lapsi on kiltti, järkevä, ahkera, pärjäävä, hillitty tai iloinen, eikä ”pikku asioista” saa kitistä. Lapsi ei oppi arvostamaan omia heikkouksiaan eikä omaa herkkyyttään, vaan hän on armoton sekä itseään että muita kohtaan. Armottomuus voi näkyä esim. lapsi vaatii itseltään paljon, eikä opi sietämään virheitään itseltään eikä muilta lapsilta. Lisäksi lapsi saattaa syyllistyä helposti ja mielessään hakee myös syyllisiä muista. (Becker-Weidman & Shell 2008; Broberg, Almqvist & Tjus 2005.129–139.)

Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa aikuinen toimii epäjohdonmukaisesti. Hänen tekemiseen vaikuttaa oma jaksaminen, mielentila tai elämäntilanne tai se ettei hän oikeastaan tiedä miten lapsen kanssa pitäisi toimia. Välillä aikuinen saattaa lahjoa lasta, ilmaista voimakkaita positiivisia tunteita lasta kohtaan, välillä taas suuttuu ja haukkuu lasta tai jättää tämän yksin tunteidensa kanssa. Lapsi ei tiedä mitä hänen pitäisi olla. Lapsi alkaa ajatella, että on pidettävä ääntä osoittaen korostaen tunteita ja tarpeitaan, jotta tulisi kuulluksi. Lapsen on vaikea oppia

näin säätelemään käyttäytymistään ja tunteitaan ikätasoisesti. (Becker-Weidman & Shell 2008; Broberg, Almqvist & Tjus 2005.129–139.)

Jäsentämättömässä kiintymyssuhteessa aikuinen on niin paljon omien ongelmiensa vietävänä, että hän toistuvasti ohittaa lapsen tarpeet. Lapsi on konkreettisesti ja tunnetasolla selkeästi vaarassa. Aikuinen ei huomaa lasta tai näkee lapsensa vain negatiivisessa valossa. Lapsi oppii näin, ettei aikuisiin voi luottaa. Hän alkaa nähdä itsensä ei –rakastettavana, jopa pahana. Lapsen tunnekokemuksissa mukana on vahva häpeä. Lapsella on huomattavia vaikeuksia omien tarpeiden ja tunteiden arvostamisessa ja ilmaisemissa. Hänen on vaikea oppia myös muiden ihmisten tarpeiden ja tunteiden huomioimista. (Becker-Weidman ym. 2005.129–139.)

On tärkeää muistaa, että kiintymysmallit periytyvät ensisijaisesti lapsen ja ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta, eivät niinkään geenien kautta. (Kauppi & Takalo 2014, 18.) Jokaisessa vanhemmassa voi olla erilaisia vivahteita kiintymyssuhteista hänen oman lapsuuden ja kehityshistorian perusteella. (Becker-Weidman ym. 2005.129–139.) Kyse ei ole siis välttämättä peruuttamattomasta seikasta tai tekijästä, johon ei voisi vaikuttaa. Kiinnittämällä huomiota omaan ja lapsen vuorovaikutukseen vanhemmat voivat muuttaa ja kehittää tunnesuhteita omassa perheessään. Vanhempi voi työstää näitä malleja esim. terapian avulla tai että hän saa riittävästi ohjausta lapsensa tarpeiden ja tunteiden ymmärtämiseen. (Becker-Weidman ym. 2008, 129–139; Kauppi & Takalo 2014, 20.)

Aina kiintymyssuhdetta ei pystytä määrittelemään tai sen määrittelemisen voi olla hyvinkin ongelmallista. Kiintymyssuhdetta ei ole välttämättä syntynyt kehenkään henkilöön, mikä johtuu usein lukuisista hylkäämiskokemuksista. Tällaista tilaa kutsutaan reaktiiviseksi kiintymyssuhdehäiriöksi. Häiriössä on kaksi muotoa, estoton ja estynyt. Estottomassa muodossa lapsi suhtautuu tuntemattomiinkin ihmisiin estottoman sosiaalisesti. Estyneessä muodossa lapsi vetäytyy lähes kokonaan kontaktien ulottumattomiin. (Sinkkonen 2004.) Lapsella voi olla erilaiset kiintymyssuhteet esimerkiksi äitiin ja isään, jotka tasapainottavat toisiinsa. Isä on psyykkisesti edustettuna äidin mielessä vaikuttaen näin siihen, miten äiti suhtautuu lapseen. Isän mielikuvat äidistä vaikuttavat myös isän ja lap-

sen suhteeseen. Aina kiintymyssuhteet eivät muodostu ydinperheen varaan, vaan myös psyykkisen merkityksen varaan. Esimerkiksi tärkeä turvallisuuden lähde voi olla isovanhempi, opettaja tai joku muu henkilö, joka osoittaa lämpöä ja huolenpitoa, ja näin ollen on merkittävä lapselle. (Sinkkonen 2004.)

Vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa koko perheen elämään. Vaikutukset riippuvat päihderiippuvuuden asteesta, käytetyistä aineista ja käytön säännöllisyydestä. Ongelmia lisäävät myös muut mahdolliset perheen ongelmat. Ongelmien kasaantuminen voi johtaa arjen epäsäännöllisyyteen ja myös rutiinien puuttumiseen. Vaikeimmin lasta vaurioittavat hänen pääasiallisen hoitajansa kiintymyssuhteessa koetut negatiiviset tapahtumat, tällaisia ovat esimerkiksi pahoinpitely tai vakava laiminlyönti. Näin käy, koska vaurioita aiheuttava henkilö on yleensä sama, johon lapsen pitäisi turvautua apua saadakseen. (Kivitielä & Autti-Rämö 2012: 198; Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003: 459–465.)

4.3 Mentalisaatio– kyky pitää mieli mielessä ja sensitiivisyys

Mentalisaatioteoria on kehittynyt vahvasti kiintymyssuhdeteorian näkemysten pohjalta. (Kauppi & Takalo 2014,17.) Anneli Larno (2010) on artikkelissaan kuvannut, että mentalisaatio on kykyä pitää mielessä mieli, oma ja toisen. Larno jatkaa, että ilman mentalisaatiokykyä ihminen on kyvytön ennakoimaan omia ja toisen reaktioita eri tilanteissa ja säätelämään omia tunnetilojaan. Puutteellinen mentalisaatiokyky tekee elämän arvaamattomaksi ja hillittömäksi. Se on yhteydessä epävakaaseen persoonallisuuteen ja moniin psyykkisiin ja neuropsykiatrisiin häiriöihin. (Larno 2010.)

Vanhemman varhaislapsuuden kiintymyskokemukset ja hänen nykyinen suhtautumisensa näihin lapsuuden kokemuksiin ovat yhteydessä siihen, miten joustavasti ja ristiriidattomasti vanhempi kykenee ymmärtämään omaa sekä lapsensa mieltä, näiden välisiä eroavuuksia ja mielen sisältöjen yhteyksiä käyttäytymiseen. Lapsi pyrkii vauvaiästä lähtien aktiivisesti jakamaan kokemuksiaan aikuisen kanssa. On olennaisen tärkeää, että vauvan kokema hoiva vastaa saman-

aikaisesti vauvan fyysisiin sekä emotionaalisiin tarpeisiin. Vanhemman kyky havainnoida, kannatella ja säädellä lapsen kokemusmaailmaa sekä kyky leikkisyyteen luovat lapselle pohjaa ymmärtää, miten mieli ja ulkomaailma, mielikuvi- tus ja todellisuus ovat kytköksissä toisiinsa. Vanhempi pohtii lapsensa koke- muksia, tarpeita, ajatuksia ja tunteita. Vanhempi pohtii myös omia ajatuksiaan ja tunteitaan ja niiden vaikutuksia vuorovaikutustilanteeseen. Kyky mentalisaa- tioon on mielekkään sosiaalisen kanssakäymisen perustana. Se edistää hyvin- vointia tuomalla elämään merkityksellisyyden tunnetta ja luomalla syvää yhtey- den tunnetta toiseen ihmiseen. Mentalisaatiokyvyn puutteellinen kehittyminen altistaa ihmisen vakaville psyykkisille häiriöille. Mentalisaation juuret ovat var- haisissa vuorovaikutuskokemuksissa, siksi olisikin tärkeää panostaa juuri van- hemman ja lapsen suhteen tukemiseen, kannustamalla vanhempia pohtimaan ja ihmettelemään avoimesti omia ja lapsen kokemuksia ja niiden yhteyksiä käyt- täytymiseen. (Suviala 2011 & Kalland 2014, 26.)

Päihdeäidin kykyä tunnistaa vauvan tarpeita olisi tuettava mahdollisimman var- hain. Hoitointerventio tulisikin suunnata aiempaa tarkemmin vanhemman men- talisaatiokyvyn vahvistamiseen. (Pajulo 2005.) Vanhemmilla, joilla on päihde- riippuvuus, on todettu olevan keskimääräistä heikompi mentalisaatiokyky, mikä liittyy varhaisiin ihmissuhteisiin. Heillä reflektiivisen kyvyn kehittyminen on hei- kentynyt tai jopa estynyt. Päihderiippuvuus heikentää itsessään vanhemman mentalisaatiokykyä sekä vähentää kykyä saada mielihyvää luonnollisista läh- teistä, kuten lapsesta. Päihteet ovat vieneet lapselle kuuluvan mielihyvätilan äidin aivoista. Pahimmillaan vanhemman mentalisaatiokyvyn puute ja eläyty- miskyvyyttömyys voivat johtaa siihen, että lapsen mielentilan täyttää masennus tai ahdistus. Tämä vaikuttaa lapsen omakuvaan. Osuvalla ja oikein suunnatulla hoidollisella väliintulolla voidaan vahvistaa mentalisaatiokykyä. Lapselle kuulu- va mielihyvätila äidin aivoista vaatii tiivistä työtä. Vahvistaminen lisää vanhem- man kiinnostusta ja kiintymystä lasta kohtaan sekä motivoi elämäntapojen muu- toksille. Kun mentalisaatiokyky on hyvin kehittynyt, se suojaa myöhemmin traumaattisten kokemusten vaikutuksilta. (Larmo 2010, 616–622; Pajulo 2012; Pajulo 2004.)

4.4 Varhainen vuorovaikutus

Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan lapsen ja häntä koko ajan ja toistuvasti hoitavien aikuisten yhteistä vuorovaikutusta. Varhaisessa vuorovaikutuksessa tarkastellaan lasta vauvasta aina kolmeen ikävuoteen asti. Jotta tässä toiminnallisen ryhmän havainnoimisessa lastenhoitaja ja minä kykenisimme ymmärtämään lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja tukemaan sitä, meidän on ymmärrettävä sitä voimakasta kiintymyssuhdetta, joka vanhempien ja lasten välille kehittyy. Varhaisessa vuorovaikutuksessa muodostuu lapsen varhainen minä. Usein ajatellaan, että minäkuva on varsin pysyvä läpi elämän. Ihmisen saama tuki varhaislapsuudessa vaikuttaa paljon siihen, miten hän oppii ajattelemaan itsestään sekä käsittelemään erilaisia sisäisiä tunnetiloja. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2013, 86, 462.)

Savonlahden ja Pajulon (2001) tutkimuksen mukaan äidin päihteiden käyttö altistaa äidin ja vauvan somaattisille haitoille sekä vaikeuttaa varhaista vuorovaikutussuhdetta äidin ja vauvan välillä. Lapsi on erityisesti odotusaikana, mutta myös myöhemmin, riippuvainen äidin ratkaisuista ja käyttäytymisestä. Empiirisiä tutkimushavaintoja liittyen päihdeäitien vuorovaikutustapoihin on olemassa vielä vähänlaisesti. Yleisimmin äitien aloitteellisuuden vuorovaikutukseen on kuitenkin todettu olevan määrällisesti vähäisempää ja vähemmän luovaa ja erityisesti Äidit ovat ilmaisseet vähemmän iloa ja nautintoa lapsen kanssa olemisesta. Heilahtelu tiukkuudesta välinpitämättömyyteen on kuvattu tyypilliseksi. (Savonlahti & Pajulo 2001, 136–138.)

Räikkönen (2006) Pro gradu tutkielmassaan ”Aineena tunteet päihdeperheiden lasten vertaisryhmässä” tuo esille myös sen, ettei päihderiippuvaisen vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus ole välttämättä aina negatiivista tunnetta täynnä, vaan hänen tutkimuksessaan lapset kertovat paljon myös hyvistä, kehitystä tukevista toiminnoista.

Varhainen vuorovaikutus on kaiken kasvatuksen perustalla. Lapsen minäkuva, itsetunto ja käyttäytyminen kehittyvät vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Vanhemman on tärkeää tiedostaa peilikuvana toimimisen tärkeys, oma esi-

merkkinä toimiminen. Opinnäytetyössäni pyrin tukemaan vanhemman ja lapsen sosiaalista kanssakäymistä, saamaan aikaan heidän välilleen vuoropuhelua ja harjaannuttamaan heidän kielellistä tietoisuuttaan.

Päihteitä käyttävät äidit ovat odotusaikanaan motivoituneita muutoksiin lapsen edun hyväksi. Kuitenkin äideillä voi olla toive, että lapsen syntyessä hänen elämänsä laatu paranee ja päihdeongelma ikään kuin katoaa itsestään. Samalla äiti liittyy odotuksiaan vauvaan, jolloin vastuu vauvan hyvinvoinnista saattaa jäädä toisarvoiseksi eikä vauva saa riittävää huolenpitoa. Äideillä, jotka käyttävät päihteitä, on todettu, että aloite vauvan kanssa käytävään vuorovaikutukseen on heikompaa eikä vuorovaikutus ole kovin luontevaa. Äidit ovat ilmaisseet, että saavat vähemmän iloa ja nautintoa lapsensa kanssa olemisesta. (Niemelä, Siltanen & Tamminen 2003: 328, 330.)

Päihteitä käyttävän äidin elämässä voi olla monia riskitekijöitä, jotka vievät voimavaroja vanhempana. Näitä voivat olla esimerkiksi psyykinen oireilu, taloudelliset vaikeudet tai asumiseen liittyvät ongelmat. Nämä seikat voivat aiheuttaa, ettei lapsi ole vanhemman mielessä eikä vanhempi kykene ajattelemaan asioita lapsen näkökulmasta. Neurologisella tasolla voidaan kuvata, että päihteet ovat vallanneet äidin aivoissa mielihyvän paikan, joka kuuluisi lapselle. Äiti ei välttämättä kykene tunnistamaan tarpeeksi ajoissa lapsensa viestejä, jolloin vuorovaikutustilanteet sisältävät suuria riskejä. Varsinkin pienellä vauvalla tarpeet hyvään hoitoon ovat erityisen suuret ja äidin mahdollisuudet auttaa ovat usein erityisen heikot.

Tässä tilanteessa vauva turhautuu ja viestit muuttuvat yhä epäselvemmiksi. Vauva on itkuisempi ja vaikeammin lohduteltava kuin päihteille altistamaton vauva. Tällainen vuorovaikutus ei tuota vauvalle eikä vanhemmalle mielihyvää. Tilanteessa äiti voi retkahtaa päihteisiin, koska on pettynyt itseensä ja vauvaan. Pahimmassa tilanteessa voi esiintyä lapsen pahoinpitelyä ja laiminlyöntiä ja vuorovaikutustilanteet saattavat vinoutua. Vinoutuneella vuorovaikutuksella tarkoitetaan, että vuorovaikutus voi olla passiivista, vetäytyvää, etäistä, vihamielistä tai tunkeutuvaa. Kaikkein vahingollisimpana vauvan kannalta pidetään sitä, jos äidin käytös vaihtelee arvaamattomasti. Vinoutunut vuorovaikutus johtaa

lapsen turvattomaan kiintymyssuhteeseen, joka voi johtaa myös lapsen psyykkisiin häiriöihin. (Pajulo 2005 & 2007; Mäkelä ym. 2010: 1013-9.)

Varhaisten vuorovaikutussuhteiden avulla yksilön kyky mentalisaatioon kehittyy, mutta se voi myöskin parantua myöhemminkin korvaavien ihmissuhteiden avulla. Vanhemman hyvä mentalisaatiokyky antaa tilaa lapsen persoonallisuuden kehittymiselle, se tuo sensitiivisyyttä lapsen tarpeita kohtaan sekä vähentää ja estää tulkitsemaan lapsen käyttäytymistä väärin. (Pajulo 2007; Pajulo 2012.)

4.5 Lapsen etu

Kun vanhempien päihteiden käyttö alkaa tuottaa ongelmia ja johtaa lapsen hoidon laiminlyöntiin vaikeuttaen lapsen elämää jatkuvasti, aletaan usein keskustella lapsen edusta. Sosiaalityössä ei lähdetä etsimään syyllistä vaikeisiin elämäntilanteisiin, vaan asiakastyössä haetaan perheen jäsenten yhteistä etua. Lapsen edun käsite on tullut yleisimmin suomalaiseen keskusteluun 1980-luvun alkupuolella. Siihen ovat vaikuttaneet niin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen aikaansaaminen kuin uudistunut lapsilainsäädäntömmekin. Näiden avulla on haluttu parantaa lasten elinoloja ja hyvinvointia niin maailmanlaajuisesti kuin paikallisestikin. Lapsen edulle ei ole yksittäistä selitystä, vaan se saa tulkintoja, jotka ovat sidottu tilanteeseen, aikaan ja paikkaan. Lähtökohtana on kuitenkin perheen ja aikuisten tuen lisäksi, että otetaan vakavasti lapsen itsenäiset oikeudet, tarpeet ja toiveet. (Törrönen 2001, 131.)

Sirpa Taskisen (2010) mukaan lapsen etu koostuu arkisista, jokapäiväiseen elämään liittyvistä asioista. Aivan tavalliset, lapsistaan huolta pitävät ja heistä välittävät vanhemmat ovat riittävän hyviä kasvattajia Taskisen mukaan. Vain jos lapsen kehitys ja terveys vaarantuvat, on yhteiskunnalla velvollisuus ja oikeus puuttua perheen tilanteeseen. (Taskinen 2010, 28.)

Kun arvioidaan lapsen etua, on Taskisen mukaan kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri vaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin. Vuorovaikutus ja ihmissuhteet ovat lapsen kehityksen keskeisiä

edellytyksiä. Lapsella on oma tahtonsa ja sitä tulee kunnioittaa, silti monissa asioissa lapsi tarvitsee aikuisen valvontaa sekä rajoja. Lisäksi on taattava lapselle turvallinen kasvuympäristö. Vanhemmat ovat vastuussa myös lapsen koulutuksesta, heidän tulisikin huolehtia lapsen oppivelvollisuuden toteutumisesta. Vanhempien tulisi seurata, miten lapsi suoriutuu vastuustaan, ja antaa lapselle hänen tarvitsemansa tuki itsenäistymiseen ja kasvamiseen vastuulliseksi. Lapsi on aktiivinen toimija syntymästään lähtien ja hänen kehitykselleen on merkityksellistä, sillä miten hän voi itse vaikuttaa ympäristöönsä. Vanhempien tehtävänä on mahdollistaa osallistuminen ja vaikuttaminen lapselle hänen omissa asioissaan. Kulttuurisen ja uskonnollisen identiteetin muodostumiselle on tärkeää, että lapsi tuntee omat lähtökohtansa, oman perheen ja suvun. Perheen ja suvun kulttuuri luo lapselle juuret. (Taskinen 2010, 28–30.)

Lapsen edulla tarkoitetaan myös, että lapsella on etusija erityiseen suojeluun tilanteissa, joissa lasten ja aikuisten edut ovat ristiriidassa keskenään. Lapsen etu tulee turvata ensisijaisesti niin, että lapsen vanhempia tai muita huoltajia autetaan ymmärtämään lapsen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia tarpeita. Erityisen tärkeää on turvata lapsen jatkuvat, läheiset ihmissuhteet, joissa lapsi voi tuntea olevansa toivottu, hyväksytty ja rakastettu. Lapsen edun toteutuminen edellyttää, että lasta hoitavilla aikuisilla on myönteinen asenne lapseen ja riittävästi tietoja sekä taitoja kasvatukseen. (terveyden- ja hyvinvoinnin laitos i.a.)

Lapsen edun määrittäminen voi olla mutkikasta. Ihmisillä saattaa olla hyvinkin erilaisia käsityksiä siitä, mikä milloinkin olisi hyväksi lapselle. Lapsen etu ei välttämättä tarkoita sitä, että päätökset ja ratkaisut tehtäisiin niin kuin lapsi tai hänen vanhempansa haluaisivat. Lapsen etua pohdittaessa pitäisi osata ajatella tätä nykyhetkeä pidempään tulevaisuuteen. Se mikä nyt tuntuu hyvältä, ei välttämättä olekaan sitä jonkin ajan kuluttua. Tulevaisuuden ennustaminen on vaikea tehtävä. (Ensi- ja turvakotiliitto i.a.)

Lapsen etu on koko lapsiväestöä koskeva arvopäämäärä, mutta myös yksittäistä lasta koskeva työskentelyn lähtökohta ja lapsilainsäädännön läpäisevä periaate. Lapsen etu edellyttää lapsen kokonaistilanteeseen paneutumista, myös huomioiden lapsen vanhempien oikeudet ja velvollisuudet. Lasta koskevat pää-

tökset ja ratkaisut on tehtävä lapsen näkökulmasta ja niiden on tuotava mahdollisimman hyvä tulos lapsen kannalta. Lastensuojelussa on otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etu on lapsen kannalta paras ratkaisu kussakin tilanteessa. Lastensuojelulaissa on lista asioista, joihin on kiinnitettävä huomiota, kun lapsen edun toteutumista arvioidaan. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virrolainen 2012, 136–137; Lastensuojelulaki). Vain poikkeustapauksissa lapsen ja vanhemman edut ovat ristiriidassa. Lapsen edun periaate on lapsioikeuden johdettava periaate ja sille on annettava etusija muihin periaatteisiin nähden, vaikka tämä johtaisikin loukkaamaan jotain toista periaatetta. Kansalliset lait ja lapsen oikeuksien yleissopimus suojaavat perheyhteyttä ja vanhempien mahdollisuuksia antaa lapsilleen hoivaa, niin että vanhempien oikeudet ja velvollisuudet otetaan myös huomioon. (Ikonen 2013, 370–371.)

Lapsiperhekuntoutuksessa lapsen etu on etusijalla ja lapsi pyritään tekemään näkyväksi. Lasta kuunnellaan ja hänen tarpeisiinsa vastataan. Tavoitteena ovat lapsen psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen kasvun ja kehityksen turvaaminen perheessä. Vanhempia kuntoutetaan ja tuetaan riittävään vastuuseen lapsestaan ja perheen elämästä, samalla tuetaan ja arvioidaan lapsen ja vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. (Leskinen 2014.)

Uudessa huhtikuussa 2015 voimaan tulevassa sosiaalihuoltolaissa on lapsi- ja perhepalvelujen kannalta keskeinen asia lain yleisiin säännöksiin kirjattu lapsen etua koskeva pykälä, jonka mukaan sosiaalihuollon kaikissa toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, miten turvataan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. (sosiaali- ja terveysministeriö i.a.)

5 AIEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA

MLL:n Vahvuutta vanhemmuuteen on aiheeseen liittyvä tutkimus. Perheryhmä on hanke, joka on valtakunnallinen malli. Vahvuutta vanhemmuuteen hankkeessa kehitettiin perhevalmennuksen jatkeeksi perheryhmätoiminnan malli, jolla vahvistetaan perheiden psykososiaalista tukea ja se sopii suomalaiseen perhe- ja neuvolapalvelujärjestelmään. Mannerheimin lastensuojeluliitto on kehittänyt mallia yhdessä Folkhälsanin kanssa, yhteistyössä Ensi- ja turvakoti liiton ja Terveyden hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Vahvuutta vanhemmuuteen hanke jatkui vuoteen 2014 asti. Perheryhmien tavoitteena on edistää lapsen ja vanhemman myönteistä vuorovaikutusta ja vahvistaa ensimmäisen lapsensa saaneiden vanhempien mentalisaatiokykyä. Mitä parempi mentalisaatiokyky vanhemmalla on, sitä enemmän lapsi saa, hänen kasvuun ja kehitystään tukevaa hoivaa ja huolenpitoa osakseen. Ryhmät ovat ennaltaehkäiseviä ja ennalta vahvistavia. Käytävät keskustelut ja toisten vanhempien vertaistuki voivat lisätä vanhempien valmiuksia kohdata paremmin myös mahdollisia vastoinkäymisiä. Taustalla on ajatus, että omaa mentalisaatiokykyä voi harjoitella ja myös kehittää. Vanhemmat kokivat vertaistukiverkon vahvistuneen ja ryhmän keskustelut olivat hyödyllisiä. Vanhempien palautteesta voi päätellä, että Vahvuutta vanhemmuuteen ryhmä on toimiva tukimuoto vauvaperheille. (Viinikka, Sourander & Oksanen 2014, 121 –138.)

Arja Ruisniemen tutkimuksessa Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa, haastatteluaineistossa äitinä ja isänä oleminen näyttäyty merkittävänä tekijänä riippuvuudesta toipumisessa. Vanhempien suhde lapseen on tärkeä ja toimii voimavarana ja haasteena elämänmuutoksessa. Äidin ja isän identiteetin vahvistuessa myös vanhemman minäkuva muuttuu. Kun suhde lapseen paranee sekä luottamus lisääntyy, kääntyy huolenpitosuhde voimavarasuhteeksi. Tutkimuksessa näkyi se, että miten tärkeää vanhemmille on arkielämän eläminen ja perheen yhteiset kokemukset vanhemmuutta rakennettaessa. Suhdetta lapseen on vaikea luoda, ellei ole mahdollisuutta kokea asioita yhdessä ja elää yhteistä arkeakin. Vuorovaikutusta kuvatessa vanhemmat kertovat, että on opeteltava toimimaan lapsen kanssa, osa vanhemmista ei ole koskaan ollut

vanhempi, koska päihteet ovat vieneet kaiken ajan. Lapselta korostetaan kuitenkin saavan sisäistä voimaa. (Ruisniemi 2006, 192.)

Hyytinen Riitta(2007) tarkastelee lisensiaattityössään Lapsi, huumeperhe ja toivo, huumeperheen arkea ja kuntoutusta lapsen näkökulmasta. Hyytisen mukaan, kun lapsi on mukana vanhemman päihdekuntoutuksessa lapsi todellistuu myös itse kuntoutujana ja vanhemmilleen. Lapsen kokemukset tulevat näkyviksi ja käsittelyyn kuntoutuksen aikana. Yhtenä hyvänä tuloksena Hyytinen pitää myös lapsen saamia korjaavia kokemuksia kuntoutuksen aikana, lapsi ikään kuin eheytyy. Olisi hyvä, jos vanhemmat saataisiin mukaan työskentelyyn, mutta ainakin lapsi tarvitsee avukseen aikuisia, jotka eivät tuomitse tai halveksu myöskään lapsen vanhempia ja menneisyyttä. (Hyytinen 2007.)

Samantapaisella aiheella opinnäytetöitä aiheesta on esimerkiksi Karin Jennan opinnäytetyö(2014): Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukeminen- Toiminnalliset menetelmät päihdeperheiden leirillä. Kari on erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä pyrkinyt lisäämään vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta perheleirillä. (Kari 2014.) Myös Koskela Leena on opinnäytetyössään(2013) Lapsen mieli vanhemman mielessä: Vanhemmuuden kasvun tukeminen Järvenpään Sosiaalisairaalan perhekuntoutusyksikössä lähestynyt aihetta vanhemmuuden tukemisen näkökulmasta. Koskelan tutkimustulokset osoittavat, että vanhemman ja lapsen välisen suhteen vahvistaminen päihdekuntoutuksen rinnalla vahvistaa vanhemman hoitoon ja päihteettömyyteen sitoutumista. Suhdetta voidaan tukea kiinnittämällä enemmän huomiota varhaiseen vuorovaikutukseen ja vanhemman mentalisaatiokykyyn. Vanhemman mentalisaatiokyvyn, reflektiivisen kyvyn vahvistamisella voidaan nähdä olevan positiivisia vaikutuksia vanhemmuuteen ja suhteen rakentumiseen. (Koskela 2013.)

6 TOIMINNAN TOTEUTUS JA RISKIT

6.1 Toteutus

Opinnäytetyöni idea lähti lapsiperhekuntoutuksen pyynnöstä lähteä kehittämään heidän toiminnallisen ryhmän työmuotoa. Työtekijöiden mukaan he tarvitsivat ns. työkalupakin tuokioiden järjestämistä varten ja työmuoto kaipasi kehittämistä. Toiminnallinen ryhmä oli tähän asti toiminut koko lapsiperhekuntoutuksen kaikkien perheiden kanssa yhdessä toimien. Koettiin, että haasteena oli saada vanhemmat vuorovaikutukseen lastensa kanssa ja innostumaan toiminnasta. Ehdotin työtavan muuttamista perhekohtaiseksi työtavaksi vanhempi-lapsituokioiksi ja työkalupakin testaamista ryhmällä. Lisäksi lupauduin tekemään toiminnasta tutkimuksen, jolla selvitetään vanhempien kokemuksia tuokioista. Mukaan toteutuksen avuksi sain lapsiperhekuntoutuksen perhetyöntekijän.

Opinnäytetyöhöni tarvittavat luvat hankittiin syyskuun 2014 puoleen väliin mennessä. Vanhempien kanssa tehdystä lupapaperista tehtiin kaksi kopiota; yksi vanhemmalle itselleen ja toinen lapsiperhekuntoutukselle, alkuperäinen lupapaperi jäi minulle. Varsinainen työ alkoi vanhempi-lapsituokioiden materiaalin keräämisellä ja tekemisellä. Aiheina tuokioissa olivat mm. musiikki, kädentaidot, vuorovaikutus, liikunta, kirjat ja lorut.

Ryhmä aloitti kiintymyssuhdeteorialuennolla. Jaoin opinnäytetyöni esittelyn yhteydessä vanhemmille kirjallisen tiedoksiannon työstäni (liite 1). Ensimmäisellä kerralla kävimme toiminnallisia menetelmiä läpi ja olin perhetyöntekijän kanssa auttamassa niiden toteuttamisessa ja mahdollisten kysymysten kanssa. Ryhmässä vanhemmat saivat vapaasti valita yhdessä lapsensa kanssa sen toimintamuodon, jota halusivat vanhempi-lapsituokiossa kulloinkin tehdä. Tekemistä havainnoi joko perhetyöntekijä tai minä. Jokaisen tapaamisen jälkeen perheeltä pyydettiin palaute kirjallisena (liite 2).

Tämän jälkeen luettiin vielä perhetyöntekijän tai minun tekemä havainnointi perheelle ja keskusteltiin vielä yhdessä annetusta palautteesta perhekohtaises-

ti. Ryhmän toimintojen ja palautteen jälkeen keskustelimme vielä perhetyöntekijän kanssa tekemistä havainnoistamme ja palautteesta yhteisesti, nämä havainnot kirjasin erikseen tutkimuspäiväkirjaani. Ryhmä kokoontui johdollani yhteensä kuusi kertaa loppuvuodesta 2014. Ryhmän viimeisellä kerralla käytiin tuokioiden toiminnallisia menetelmiä suullisesti läpi ryhmän vanhempien kanssa. Keskusteltiin kirjallisesta palautteesta ryhmän ajalta ja miten tilanne koettiin ryhmän jälkeen. Mikäli jollain perheellä loppui kuntoutus kesken tutkimuksen, keskustelin heidän kanssaan vielä erikseen palautteista ja kokemuksista sekä kirjasin nämä keskustelut vielä erikseen ryhmäpalautteeseen.

Lapsiperhekuntoutuksen toiminnallisten menetelmien laatikot työstettiin palautteen perusteella valmiiksi työvälaineiksi, toimintatuokioiksi välineineen. Toimintatuokiot olin valinnut ryhmän lasten iät huomioiden. Lasten iät vaihtelivat vauvaiästä kouluikään ja siltä väliltä. Tämä aiheutti toimintatuokioiden suunnittelussa haasteita, koska jouduin pohtimaan eri-ikäisille omat tuokiot samasta aiheesta. Tein yhteensä 27 toimintatuokiota erilaisilla sisällöillä, kohdistettuna eri ikäisille lapsille ja heidän vanhemmilleen. Toimintatuokioiden aiheet olivat musiikki, liikunta, vuorovaikutus, kieli, kädentaidot, leikki, matemaattiset taidot, tunteet ja pelit. Opinnäytetyöni liitteeksi (liite 3) olen koonnut sen materiaalin kuvauksen, joka hankkeen jälkeen koottiin lapsiperhekuntoutuksen välineeksi vanhemman vuorovaikutuksen ja mentalisaation vahvistamiseksi. Toimimattomat menetelmät poistettiin ja hyväksi todetut valmistettiin käyttöön. Valmiiden toiminnallisten tuokioiden kirjan tekemistäkin olen pohtinut, mutta sen aika on varmasti myöhemmin. Opinnäytetyöni valmistumisen jälkeen palautemateriaali hävitetään asianmukaisesti.

6.2 Esimerkkinä vauvan toimintatuokio

Esittelen vauvan toimintatuokion esimerkkinä toiminnallisista tuokioistani. Vauvan havaintopussissa olivat peili, huivi/liina, pieni pussillinen erilaisia turvallisia esineitä ja kirja, jossa erilaisia pintoja. Vanhemman piti antaa peili vauvan eteen ja pyrkiä itse samaan peilikuvaan. Vanhemman tuli hymyillä ja elehtiä vauvalle ja seurata miten vauva reagoi. Huivilla/liinalla oli tarkoitus leikkiä perinteistä

kukkuu leikkiä. Vanhemman piti mennä piiloon huivin taakse ja tulla esiin äänellen jotenkin esim. kukkuu. Toimintaa piti toistaa niin kauan kuin vauva reagoi tekemiseen. Vanhemman piti seurata miten vauva reagoi.

Lisäksi toiminnassa oli mukana pussi, jossa turvallisia esineitä, jotka oli tarkoitus vauvan ottaa itse pussista, vanhempi olisi tukena ja auttaisi toiminnassa ja seuraisi miten vauva reagoi esineisiin. Viimeisenä oli kirja, jossa erilaiselta tuntuvia pintoja; pehmeä, karkea, kimaltava, rapiseva ym. Vanhemman tehtävänä oli antaa vauvan tunnustella pintoja ja nimetä niitä sitä mukaan. Esimerkiksi paperi rapisee, tämä tuntuu pehmeältä kuin pupu.

Tuokion tarkoituksena oli lisätä vanhemman vuorovaikutusta vauvan kanssa, sanoittaa omaa tekemistään vauvan kanssa ja samalla tarkkailla omaa ja vauvan sensitiivisyyttä. Jokaisen tuokion ohjelapussa muistuteltiin kysymyksestä miten lapseni reagoi. Millaisia tunteita, eleitä, ilmeitä lapseni näytti. Nämä tehdyt reagoinnit ja niiden havainnoinnit vanhempi siirsi toiminnan jälkeen palautekyselyyn.

6.3 Riskit

Työni riskeinä olivat konkreettisten vanhempi-lapsi tuokioiden välineiden osittainen tekeminen haastavassa ajassa ja välineiden mielekkyys/toimivuus, koska palaute niiden todellisesta toimivuudesta saatiin vasta tutkimuksen lopulla. Haasteena oli myös saada vanhemmat innostumaan tuokioista, lapsiperhekuntoutuksessa on ollut haastavaa saada perheet innostumaan toiminnallisista tuokioista yhdessä toisten perheiden kanssa, koska jo yhden innottomuus tarttuu helposti toisiin vanhempiin. Lisäksi luottamuksen saaminen uusien perheiden, mahdollisten tulevien perheiden kanssa lyhyessä ajassa olisi saattanut tuottaa haasteita. Palauteen anto ja siihen liittyvä palautekyselykaavake mietitytti, saiko palautteen oikeassa muodossa. Oman lisähaasteensa toi myös perheiden väheneminen konkreettisesti tutkimuksen aikana. Riskinä oli myös opinnäytetyön tulosten analysointi. Osasinko analysoida aineiston keruussa saatua aineistoa oikein.

7 AINEISTON KERUUMENETELMÄT JA MÄÄRÄ

Opinnäytetyöni aihe on arkaluonteinen ja luottamusta vaativa. Aineiston keruussa oli tärkeintä minun ja perhetyöntekijän vuorovaikutus perheiden kanssa, meidän täytyi ansaita tuo luottamus. Tämän vuoksi, vaikka opinnäytetyöni on toimintatutkimus, käytin laadullisia menetelmiä. Keräsin tutkimusaineistoa havainnoimalla, havaintojen pohjalta tehdyllä tutkimuspäiväkirjalla, palautelomakkeella ja haastattelemalla vanhempia. Päädyin sekä palautelomakkeeseen että haastatteluun, jotta saisin tulosten analysoinnille paremmat edellytykset.

7.1 Laadullinen toimintatutkimus

Laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa tutkimuksessa aineistoa voi kerätä moni eri tavoin. Kaikki ihmisen tuottama materiaali kertoo jotain niistä laaduista, jota ihminen on eläessään kokenut. (Vilkkä2005, 100.) Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumenteista koostuva tieto. Niitä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti, rinnan tai eri tavoin yhdisteltynä. Jos tutkittaessa on orientoivaa käyttäytymistä eli erilaisia aikomuksia käyttäytyä jollain tavalla on kysymiseen perustuva aineistonkeruumenetelmänä soveliaain, mutta jos tutkimuskohteenä on selvä vuorovaikutuskäyttäytyminen on havainnointiin perustuva aineistonkeruumenetelmä tarkoituksenmukaisin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa sekä ymmärtämään tiettyä toimintaa, antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. On tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on asiasta kokemusta. Tiedonantajien valinta pitää olla harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.) Laadulliseen tutkimusmenetelmään sisältyy aina kysymys: mitä merkityksiä tutkimuksessa tutkitaan. Tämä edellyttää tutkimuksen tekijältä täsmentämistä, tutkitaanko kokemuksiin vai kä-

sityksiin liittyviä merkityksiä. Käsityksen ja vastaavan kokemuksen välillä ei välttämättä ole yhteyttä, koska kokemus on aina omakohtainen. Käsitykset kertovat pikemminkin yhteisön tyypillisistä tavoista ajatella yhteisöstä. Siksi onkin tärkeää, että tutkija on tietoinen käsitysten ja kokemusten välisestä erosta, kun hän asettaa tutkimuksensa tutkimusongelmaa ja tavoitteita. (Laine 2001, 36–37.)

Laadullisella tutkimusmenetelmän erityispiirteenä on, ettei tutkimuksen tavoitteena ole totuuden löytyminen tutkittavasta asiasta. Tutkimuksen tavoitteena on tutkimisen aikana muodostuneiden tulkintojen avulla näyttää esimerkiksi ihmisen toiminnasta jotakin, joka on välittömän havainnon tavoittamattomissa. Välittömän havainnon tavoittamattomissa olevat asiat ovat kuin arvoituksia ja tutkimuksen tavoite on näiden arvoitusten ratkaiseminen. (Vilka 2005, 98.)

7.2 Havainnointi

Havainnointitapoja on jaoteltu pääsääntöisesti sen mukaan, miten tutkija toimii suhteessa tutkimuskohteeseen. Opinnäytetyössäni on piirteitä sekä tarkkailevasta että osallistuvasta havainnoinnista. Tarkkailevalla havainnoinnilla tarkoitetaan kohteen ulkopuolista havainnointia. Tutkija ei osallistu tutkimuskohteensa toimintaan, vaan asettuu ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Erityisen hyvin tarkkaileva havainnointi soveltuu siihen, miten ihmiset suhtautuvat toiseen ihmiseen ja ympärillä olevaan esineistöön. Eri havainnointitapojen osallistuvan ja osallistumattoman rajat eivät ole selviä. Osallistuva havainnointi eroaa kuitenkin aktivoivasta osallistuvasta havainnoinnista. Osallistuva pyrkii ymmärtämään ja aktivoiva ymmärtämisen lisäksi muuttamaan tutkimuskohdettaan. Aktivoiva osallistuva havainnointi tutkimusaineistona on tilannekeskeistä, aktiiviseen vaikuttamiseen ja muutokseen pyrkivää. Lähtökohtana on läheinen työskentely tutkimuskohteen kanssa. Perusperiaatteena on, että sekä tutkija että tutkittava yhdessä ohjaavat, korjaavat ja arvioivat niin päätöksiä kuin toimintaansakin. Aktivoiva osallistuva havainnointi toteutetaan vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Tutkijan ja tutkittavan pitää yhdessä hyväksyä ja sitoutua tutkimuksen ideologiseen, teoreettiseen ja käsitteelliseen perustaan, että tutkimus voisi ylipäätään onnistua. Tutkija pyrkii saavuttamaan tutkittavien kanssa asetetut tavoitteet ja päämäärät. Myös

arviointi tapahtuu vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Aktivoivan osallistumisen avulla tutkittavat yritetään vetää mukaan aktiiviseen rooliin omassa toiminnassaan. Ihanne olisi, että tutkimuskohteen jäsenet alkaisivat itse tutkia omaa toimintaansa ja tutkija kävisi tarpeettomaksi. Tutkijan ei tarvitsisi enää osallistua aktiivisesti. (Vilkkä 2007, 43,46 –47.)

Vuorovaikutukseen oli jo pyritty vaikuttamaan kuntoutuksen aikana, joten muutostila oli jo alkanut minun aloittaessa ryhmän. Aloittaessani ryhmän kerroin vanhemmille, mistä toiminnassa on kyse ja mitä sillä pyritään saavuttamaan. Vanhemmat sitoutuivat toimintaan ja ideana oman toimintansa kehittämiseen. Vanhemman ja lapsen välisessä havainnoinnissa oli tarkoitus käyttää lähinnä tarkkailevaa havainnointia, mutta kun hyvin usein havainnoitsija joutuikin olemaan mukana toiminnassa koimme, että teimme enemmän osallistuvaa havainnointia. Vanhemmat kokivat vuorovaikutuksen lapsen kanssa välillä haastavaksi ja tarvitsivat esim. kannustusta tekemiseensä tai konkreettisesti neuvoja miten edetä toiminnassa. Keskustelulla havainnoista vanhemman kanssa oli tarkoitus edetä vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Havainnot tehtiin aina samasta perheestä, näin saimme paremman kokemuksen miten vuorovaikutus eteni ajan myötä.

7.3 Palautekysely

Haastattelun ja palautekyselyn idea on hyvin yksinkertainen. Kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii, niin kuin toimii, on järkevää kysyä asiaa suoraan häneltä itseltään. Kyselyn ja haastattelun kovin jyrkkä erotteilu ei aina ole järkevää, ja opinnäytetyössänikin niitä on käytetty rinnakkain. Palautekysely on menettelytapa, jossa tiedonantaja itse täyttää heille esitetyn kysymyslomakkeen joko valvotusti tai kotonaan. Kun taas haastattelulla tarkoitetaan henkilökohtaista haastattelua, jossa haastattelija esittää kysymykset suullisesti ja merkitsee tiedonantajan vastaukset muistiin. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 72.)

Opinnäytetyössäni palautekyselyllä (liite 3) haluttiin saada vanhemman kokemukset tuokioista paperille ja kysyä vanhemman kokemuksia vuorovaikutuksesta oman lapsensa kanssa. Palautekyselyn kysymykset olivat avoimia ja sen vuoksi niiden vastausten läpikäynti vielä lopuksi haastattelun yhteydessä antoi tarvittavaa lisätietoa vanhemmilta. Sain tehtyä tarkentavia kysymyksiä, jos katsoin sen aiheelliseksi palautteen käynnissä. Avoimilla kysymyksillä haluttiin myös vanhemman tarkkailevan tuokion aikana tiettyjä asioita. Tällä oli tarkka tarkoitus. Haluttiin palautekyselyn kysymyksillä ohjata vanhempaa tarkkailemaan omaa lastaan ja lapsen reaktioita. Opinnäytetyöni palautekyselyssä on piirteitä teemahaastattelusta. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen kysymysten varassa. Siinä korostetaan ihmisten tukintoja asioista, heidän asioille antamaan merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.)

7.4 Tutkimuspäiväkirja ja haastattelut

Tutkija keskustelee osallistujien kanssa jokaisella kerralla toiminnan aikana. Tehdyt havainnot tuodaan esille ja samalla kysellään osallistujan mielipiteitä. Toimintatutkija kirjoittaa havaintonsa muistiin omaan tutkimuspäiväkirjaansa. Hän kerää aineistoa järjestelmällisesti viitekehyksen mukaisista teemoista, esim. vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. Päiväkirjamuistiinpanot tutkija kokoaa omiin kategorioihinsa osatakseen kiinnittää huomion ennalta määriteltujen tutkimusaiheiden kannalta tärkeisiin seikkoihin. Lisäksi päiväkirjaan kootaan tietoa tutkimuksen etenemisestä, tunnelmista sekä vaikutelmia, palautetta, omaa toimintaa koskevia havaintoja, tiivistelmiä ja yhteenvetoja, kysymyksiä ja hämmennyksen aiheita. Kaikki vie tutkimusta eteenpäin. (Huovinen & Rovio 2006, 106–107.)

Käytin muistiinpanoja ja sähköistä tutkimuskirjaa. Päiväkirjan kirjoittaminen vanhempien kanssa oli ongelmallista ja yritin painaa tapahtumat mahdollisimman tarkasti mieleeni ja kirjasin ne muistiinpanojeni avulla sähköiseen päiväkirjaani heti kun ehdin. Kävin toimintatuokioiden jälkeen keskustelua perhetyöntekijän kanssa tapahtumista. Kirjasin omat ja perhetyöntekijän ajatukseni, pohdin-

tani, huomioni eri päiväkirjaan, kun havainnot ja haastattelussa nousseet asiat palautekyselystä. Käytin kirjauksessa päiväyksiä ja tunnistetietoja, että voisin myöhemmin paremmin analysoida vanhemman muutoksia vuorovaikutuksessa.

Haastattelu antaa mahdollisuuden syventää, mutta myös selventää kenttätöiden aikana syntyneitä havaintoja. Käyttökelpoinen haastattelutapa on stimulointi, virikkeitä antava haastattelu, jossa alkuperäinen tilanne palautetaan haastateltavan mieleen, esim. havainnointipäiväkirjan avulla. Haastateltava ja tutkija käyvät tutkimuspäiväkirjan keskeisiä teemoja läpi muistellen ja mieleen palauttaen. Tutkimushaastattelu on kirjallisuudessa jaoteltu moni eri tavoin. Avoimessa haastattelussa vain keskusteltava ilmiö on määritelty. Haastattelija etenee haastateltavan ehdoilla samalla syventäen vastauksia ja rakentamalla haastattelua näiden vastausten pohjalta. Haastattelu tukee myös muutosten havainnoinnissa, toiminnan eri vaiheissa voidaan kysyä koetusta muutoksesta ja analysoida sitä miten vastaukset poikkeavat toisistaan ajan edetessä. (Huovinen & Rovio 2006, 109–110.)

Tavanomaisesti tutkimushaastatteluja tehdään yksilöhaastatteluina, mutta tutkimuksen tavoitteesta riippuen voidaan jokaista tutkimushaastattelutapaa (lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja avointa haastattelu) soveltaa myös ryhmähaastatteluun. Yksilöhaastattelu soveltuu henkilön omakohtaisen kokemusten tutkimiseen ja ryhmähaastattelu yhteisön käsitysten tutkimiseen. (Vilkkä 2005, 101.)

Haastattelun pohjana käytin palautelomaketta ja havaintojamme. Haastattelu eteni avoimen haastattelun tavoin yksilöhaastatteluna, keskustelimme havainnoistamme ja vanhemman antamasta palautteesta. Etenimme haastateltavan ehdoin syventäen vastauksia ja rakentamalla haastatteluni vastausten pohjalta. Haastattelusta kirjattiin muistiinpanot, jotka siirsin tutkimuspäiväkirjaani. Lisäksi käytimme ryhmähaastattelu. Ryhmähaastattelu toteutettiin ryhmän toimintakerrojen päätyttyä. Keskustelimme kokemuksista, palautelomakkeiden ja haastatteluiden tuloksista. Pohdimme vielä miltä tuntuu nyt kun kaikki vanhempilapsituokiot on pidetty. Tarkoituksena oli koota ryhmätoiminnasta saadut ha-

vainnot ja kokemukset. Haastattelut päivitin ja lisäsin tunnistetiedot myöhempää tarkempaa analysointia varten.

7.5 Aineiston määrä

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston kokoa ei säätele sen määrä vaan sen laatu. Tavoitteena on, että tutkimusaineisto toimii apuvälineenä asian tai ilmiön ymmärtämisessä tai teoreettisesti mielekkään tulkinnan tekemisestä. Laadullisella tutkimuksella ei tavoitella yleistettävyyttä samassa merkityksessä kuin määrällisessä tutkimuksessa tehdyssä tutkimuksessa. Tilastollisten yleistyksien sijaan tavoitteena on esimerkiksi vanhojen ajatusmallien kyseenalaistaminen ja ilmiön selittäminen ymmärrettäväksi niin, että se antaa mahdollisuuden ajatella toisin. Tähän tavoitteeseen päästään pienelläkin tutkimusaineistolla, mikäli analyysi osataan tehdä perusteellisesti. (Eskola & Suoranta 2000, 18, 61–62; Alasuutari 1994, 206–207; Hirsjärvi & Hurme 2001, 59; Tuomi & Sarajärvi 2002, 87.)

Tutkimukseeni osallistui viisi perhettä. Lapsiperhekuntoutuksessa perheiden kuntoutus kestää yleensä kaksi kuukautta, mutta perheiden yksilölliset tarpeet huomioiden voi kuntoutus olla myös 1-4 kuukauttakin. Tästä johtuen perheiden määrä tutkimuksen aikana väheni. Tutkimuksen lopussa minulla oli enää perheitä 2. Vaikka tutkimukseni oli laadullinen eikä määrällinen laadin silti taulukon selventämään miten perheiden väheneminen tapahtui suhteessa aineiston keräämiseen. Taulukon avulla tämä on helpompi havainnollistaa. (liite 4) Taulukon avulla voidaan todeta, että havainnointikertoja oli 19, palautekyselyjä 16 ja haastatteluita 19.

8 AINEISTON ANALYSOINTI

Laadullisen tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisesti. Tässä opinnäytetyössäni kohderyhmä oli tarkkaan valittu, lapsiperhe-kuntoutuksen perheet. Tutkimuksen aineistoa kerätessä on suositeltavaa käyttää ihmistä tiedon lähteenä. Tutkijan tulee luottaa omiin havaintoihinsa sekä keskusteluiden kautta saatavaan tietoon enemmän kuin mittausvälineillä saatavaan tietoon. Aineiston hankinnassa käytetään metodeja, joissa tutkittavat pääsevät tuomaan esiin omat näkökulmansa ja ajatuksensa, opinnäytetyössäni käytin palautekyselyä ja haastattelua, joissa molemmissa vanhemmat pääsivät kertomaan omat ajatuksensa. Aineistoa analysoidessa käytin teemoittelua. Tutkija ei määrää sitä, mikä on tärkeää, vaan se määräytyy aineistosta tehtävien havaintojen perusteella. Laadullisessa tutkimuksessa tapauksia pidetään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.)

Laadullisen tutkimusaineiston analyysi tapahtuu kahdessa vaiheessa, jotka nivoutuvat toisiinsa. Ensimmäinen vaihe on pelkistäminen eli havaintojen yhdistäminen ja toinen vaihe on arvoituksen ratkaiseminen eli se, miten tuloksia tulkitaan. (Alasuutari 1994, 30,34.) Analysointi tarkoittaa havaintojen ryhmittämistä ja yhdistämistä johtolangoiksi, jotta tulkinta niistä voidaan tehdä. Alasuutarin mukaan pelkistämisen avulla tutkimusaineisto saadaan hallittavammaksi. Tämä merkitsee väistämättä, että tutkimusaineisto karsitaan erilliseksi ja karkeiksi raakahavainnoiksi. Tämän jälkeen havaintoja karsitaan vielä yhdistämällä havaintoja erilaisiksi havaintojen joukoiksi. Havaintojen yhdistäminen tapahtuu etsimällä havainnoista yhteisiä piirteitä sekä nimittäjiä, joiden avulla tutkija voi muotoilla havainnoista säännön, joka pätee koko tutkimusaineistoon. (Alasuutari 1994, 31,33; Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–115, Moilanen & Rähä 2001, 53–55, Eskola 2001, 133–157.)

Käytin havaintojen yhdistämisessä teemoittelua. Teemoittelu on laadullisen tutkimuksen perusmenetelmä. Teemoittelussa tutkimusaineistosta etsitään keskeisiä aihepiirejä eli teemoja. Teemoiksi pyritään hahmottamaan aiheita, jotka

toistuvat aineistossa. Ne voivat olla myös eri muodoissa. Analyysimenetelmänä teemoittelu etenee teemojen muodostamisesta ja ryhmittelystä niiden yksityiskohtaiseempaan tarkasteluun. Teemoja muodostetaan etsimällä aineistosta yhdistäviä seikkoja, mutta myös jonkin tietyn viitekehyksen tai teorian mukaisesti ohjautuva teemoittelu on mahdollista. Aineisto voidaan näin litteroinnin jälkeen järjestää teemoittain. Apuna teemojen muodostamisessa voidaan käyttää myös koodausta tai kvantifiointia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

Aloitin tulosten analysoinnin tekemällä aineistosta määrällisen taulukon (liite 5). Taulukon avulla pystyin paremmin lukemaan tuloksia perhekohtaisesti ja analysoimaan tuloksia koko hankkeen ajalta. Vain osa perheistä osallistui koko hankkeen ajan tutkimukseen. Kun pohdin esimerkiksi sensitiivisyyden kehittymistä, keskityin näihin pidemmän ajan hankkeeseen osallistuneisiin perheisiin. Tein ensin perhekohtaisia muistiinpanoja tuloksista. Etsin samanaiheisia vastauksia kaikista aineistonkeruumenetelmistä saaduista tuloksista. Keräsin siis havainnoinnista, palautekyselyistä, haastatteluista ja tutkimuspäiväkirjasta tulokset näiden teemojen alle. Teemoiksi nousivat vanhemman sensitiivisyys ja vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus. Lisäksi halusin erikseen tuoda tuloksiin vanhempien ja työntekijöiden palautteen, joita pidin tulosten esittämisen kannalta merkittävinä. Näiden neljän eri teeman alle ryhmittelin aineistosta sopivat sitaatit. Näistä teemoista muodostuivat myös ne teemat, joiden mukaan jäsentelin tutkimustulokseni.

9 TULOKSET

Olen yhdistänyt kaikista aineistoista; havainnoinnista, haastattelusta ja palaute-lomakkeesta saadut tulokset teemoiksi, jotka nousivat kaikista näistä aineiston keruumenetelmistä. Teemoiksi nousivat vanhemman sensitiivisyys sekä vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus. Aineistoista nousseiden teemojen lisäksi olen analysoinut aineistoa vanhempien palautelomakkeen ja ryhmähaastattelun perusteella ja työntekijöiden kokemuksellisenä palautteena kehittämässäni vanhempi-lapsituokiosta. Esitän näissä tuloksissa aineistoista otetut suorat lainaukset omilla riveillään sellaisina, kun ne on tuotettu ilman, että niitä on stilloitu.

9.1 Vanhemman sensitiivisyys

Vanhempien sensitiivisyyden voidaan nähdä kasvaneen tuokioiden edetessä. Tämä näkyi kaikissa aineiston keruumenetelmien muistiinpanoissa. Ensimmäisten kertojen havainnoissa oli havaittavissa sensitiivisyyttä. Lapsen ääntelyyn

ää

vanhempi vastaa kysyen

Haluatko tämän?

vanhemmat tunnistivat esim. lapsen tunnetiloja

Etkö halua tehdä tätä enää?

Ensimmäiset palautekyselyt ja haastattelut eivät vahvistaneet ensimmäisiä havaintoja. Kasvun voi havaita kun vertasi ensimmäisiä ja viimeisiä palautekyselyjä ja haastatteluita. Varsinkin niiden perheiden osalta, jotka osallistuivat tuokioihin koko tutkimuksen ajan. Havainnoiteihin oli kirjoitettu, kuinka vanhempi otti

lapsen syliin ja silitti lastaan, kun lapsi turhaantui tekemiseen ja tuli paha mieli. Havainnoissa oli kirjattu myös vanhemman kyky tunnistaa lapsen väsyminen, vanhempi osasi lopettaa tuokion ajoissa, ei aikataulun vaan yksilöllisesti lapsen jaksamisen mukaan. Myös palautekyselyt vahvistavat sensitiivisyyden kasvun. Ensimmäisissä palautekyselyissä ei osattu kirjoittaa lapsen tunteista ja mielialoista mitään, kun taas viimeisissä oli lasta kuvattu

Iloinen, touhukas ja naurava

Innostunut, ilmeet kertoivat innokkuudesta

Havainnoissa kuvattiin kuinka vanhempi otti katsekontaktia lapseen vuorovaikutuksessa. Lapsi ei välttämättä osaa puhua, vaan etsi katsekontaktilla vanhemman hyväksymistä tekemiselleen. Odotti vanhemman reagoivan

Joo voit ottaa sen, ota vaan!

ja vasta sen jälkeen lapsi toimi. Lapsi voi luottaa vanhemman emotionaaliseen saatavuuteen ja vanhemman kognitiiviseen arvioon tilanteesta. Lapsi oppii orientoitumaan maailmaan oman vanhempansa kautta. Vanhempi antaa hänelle suunnistusapua. Samanaikaisesti lapsi oppii, että tunnekokemuksen voi jakaa ja vanhempi voi ymmärtää, miltä minusta tuntuu, vaikka ei käy läpi samanaista kokemusta. Tämä kertoo vanhemman ja lapsen välisestä luottamuksesta. Lapsi oppi siis luottamaan omaan vanhempansa. (Kalland 2014, 32–33.)

Vanhempi-lapsituokioiden edetessä lapsi alkaa vaatiakin vanhemmaltaan enemmän. Lapsi saattoi näyttää tunteensa voimakkaammin, hakee kontaktia äänellä, tunneilmaisuuilla ja ruumiinkielellään. Lapsi teki jotain hassua ja huomasi vanhemman nauravan teolle. Lapsi toisti tekemisen ja odotti, että vanhempi nauraisi jälleen ja vanhempi nauroi ja lapsi toisti tekemisen yhä uudelleen, että saisi vanhemman nauramaan uudelleen. Samoin sensitiivisyyden kasvua kuvattiin vanhemman haastattelussa:

xxx tarvii kovasti motivoida, että saa sen (lapsen) kiinnostumaan, pitää tehdä paljon töitä sen eteen

Sensitiivisyyden kasvu vanhemmalla aiheutti näin myös lapsen sensitiivisyyden kasvua.

Palautekyselyn avulla pohdittiin myös vanhemman kykyä tunnistaa lapsen kokemuksia, tunteita tuokioista. Näistä oli myös kirjattu palautelomakkeisiin. Vanhempi kuvaa palautekyselyssä lapsen tunteita ja mielialoja:

Innostuneilla ilmeillä, lopussa alkoi harmittaa ja itkettämään, kun ei saanut saippuakupurkkia käteensä, silloin otin syliin ja lohdutin.

Hymyillen, äännellen, jalat ja kädet sätkien innokkaasti.

kertoo toinen vanhempi lapsen tuntemuksista. Palautekyselyissä kuvattiin lapsen kokemuksia lähinnä mielenkiinnon tai innokkuuden kautta.

Yksi tuokioiden ideoista oli tunnistavatko vanhemmat mitkä tuokioista ovat lapselle mieleisiä. Valitsevatko vanhemmat lapsen tuokiota oman vai lapsen mielenkiinnon mukaan.

Ei tää kyllä nyt ollut yhtään innostunut tästä, eikä sitä kiinnostanut yhtään ja siksi siitä ei tullut oikee yhtään mitään.

kertoi haastattelussa vanhempi miten lapsi reagoi tekemiseen. Osassa havainnoista voitiin nähdä, että aluksi lasten vanhemmat valitsivat oman mielenkiinnon mukaan tuokion aiheen.

Mä (vanhempi) kyll tykkäsin, mutt ei xxx (lapsi).

Vanhempi-lapsituokioiden kokemusten avaaminen haastattelutilanteessa auttoi vanhempaa pohtimaan myös omia kokemuksia vuorovaikutuksessa lapseen. Vaikuttivatko lapsen kokemukset myös omaan kokemukseen. Usein vaikutti, jos

lapsi ei innostunut tekemisestä ja turhaantui, ei vanhempikaan kokenut tuokiota mielekkyyttä hyvänä.

Joo tää oli aikas haastavaa kun ei toi (lapsi) kiinnostunut tästä yhtään.

Joo tää oli ihan kivaa, kun näkee että toi on ihan innoissaan.

Tutkimuksen edetessä vanhemmat kykenivät tunnistamaan lapsen mielenkiinnon ja valitsemaan tuokion lapsen mieltymyksen mukaan. Palautelomakkeen mukaan vanhemmat havaitsivat, että näin kykenivät paremmin motivoimaan lapsen tekemiseen. Tätä ei kuitenkaan havaittu kaikissa vanhempi-lapsituokioissa.

9.2 Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus

Ensimmäisistä havaintokerroista oli kirjattu vuorovaikutuksen haastavuutta.

Ei luontevaa, joku takana tarkkailemassa

kuvasi vanhempi kokeneensa tekemisen. Vanhemmat eivät luottaneet havainnoitsijaan, silloin ei myöskään vuorovaikutus oman lapsen kanssa lähtenyt kunnolla käyntiin. Vanhempi kysyy havainnoitsijalta:

Mitäs nyt ei tää (lapsi) ole enää kiinnostunut tästä koko hommasta?

kuvaa myös havainnoinnin haastavuutta. Havainnoitsija oli joutunut auttamaan vuorovaikutuksen alkuun ja havainnoitsijaan kiinnitettiin liikaa huomiota. Havainnointi oli muuttunut tarkkailevasta osallistuvaksi havainnoinniksi. Viimeisillä havaintokerroilla sama vanhempi, joka aluksi häiriintyi havainnoinnista, huomaa lapsen turhautuvan tekemiseen ja käyttää mielikuvitustaan muuttamalla tekeminen toiseksi ja motivoi itse lapsen uudelleen kiinnostumaan aiheesta tai taitavasti käänsi kieltämisen sijasta lapsen huomion tekemiseen takaisin. Vanhempi muuttaa lorupussituokion Kim-leikiksi lapsen kyllästyttyä lorujen lukemiseen.

Vanhempi on saanut kehittämiseksi käyttää värejä, muotoja sanottaessaan lapselle esineitä, vanhempi heti seuraavalla tuokiolla käyttää värejä, muotoja ja jopa numeroita 1-3. Haastatteluissa nousseet vuorovaikutuksen kehittämiseksi vanhemmat ottivat myös hienosti vastaan ja käyttivät annettuja ohjeita seuraavassa tuokiossa lapsensa kanssa. Tuokioiden edetessä vuorovaikutus kehittyi. Vanhemmat kykenivät lisäämään vuorovaikutusta oman lapsensa kanssa.

Lapsi ei vielä puhu vaan käyttää ääntelyä, eleitä ja kehonkieltä kysyäkseen vanhemmalta. Vanhempi osaa lukea tuota kieltä ja vastaa lapsen kysymykseen:

ö..ö..

hyvä laita vain se siihen, juuri noin kolme palikkaa, hienoa!

Lapsi turhaantuu tekemiseen, ei onnistunut heittää palloa koriin tai ei saanut puhallettua saippuakuplia, vanhempi pysyi tilanteessa rauhallisena ja neuvoi lastaan kädestä pitäen miten asian voi tehdä ja lapsen onnistuttua antaa lapselle vielä palautteen:

Hyvä minähän sanoin sinä onnistut, upeaa!

Vanhempi käytti vuorovaikutuksessa vertaiskuvia:

Puhalla näin, puhalla kuin aamupuuroon!

saippuakuplia puhaltaessaan. Vanhempi rohkaisee lastaan tekemiseen sosemaalauksessa, lapsi ei ensin uskalla koskea soseisiin, vanhempi näyttää mallia ja kannustaen:

Katso äitikin maalaa, ota vaan!

saa kannustaen lapsen osallistumaan tekemiseen. Suujumppapelissä vanhempi istuu lastaan vastapäätä eikä vieressä, että lapsi näkisi mahdollisimman hyvin

vanhemman ilmeet. Nämä useat esimerkit kertovat vuorovaikutuksen monipuolisuudesta. Vanhempi sanoittaa lapselle tekemistään, kannustaa ja kehuu lastaan ja vanhempi oppi ottamaan huomioon monta eri vuorovaikutukseen vaikuttavaa asiaa, kuten oman sijaintinsa lapseen nähden.

Vuorovaikutus näkyy muistiinpanoissa hetkessä olemisena, vanhempi heittäytyy useissa muistiinpanoissa hetkeen esim. maalaten oman nenänsäkin tuokiossa ja antaen mielikuvituksen viedä muuttaen tekemisen toiseksi. Vanhempi lähti mukaan lapsen leikkiin. Antoi lapsen yrittää itse, tutkia rauhassa, havainnoida esineitä ja kokeilla rauhassa. Vanhemmalla ei ole mitään kiirettä. Kiireettömyys ja vanhemman rentous näkyy tilanteessa.

Haastattelussa vanhempi kertoi omasta haastavasta tilanteestaan, joka oli ollut ennen vanhempi-lapsituokion alkua, mutta havainnoissa asian vaivaaminen ei näy, vaan vanhempi on vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa. Vanhempi osasi jättää omat ajatukset taka-alalle ja keskittyä lapsen kanssa vuorovaikutukseen.

9.3 Vanhempien palaute

Vanhempien palaute on kerätty palautelomakkeista, haastatteluista sekä ryhmähaastattelusta. Palaute perustuu vanhempien kokemuksiin vanhempilapsituokioista.

Mitä kirjoitat, teenkö jotain väärin?

Äh en osaa

Ei tää kyllä oo yhtään innostunut tästä, mitä mun pitää tehdä?

Ensimmäisistä havainnointikerroista kirjattiin vanhempien erilaisia kysymyksiä tekemisestä, varmistuksia tekivätö oikein ja kysymyksiä kohdentuen havainnoitsijaan.

Epämiellyttävää, ei mukavaa, työntekijä selän takana tarkkailemassa mitä teen oikein ja mitä väärin

Vaivaantunut olo

Vanhempien palaute kertoi ensimmäisen havaintokerran jälkeen luottamuksen puutteesta. Ensimmäisen havainnointikerran jälkeen päätimme perhetyöntekijän kanssa lukea haastattelutilanteessa havainnointimuistiinpanot vanhemmalle läpi. Tämän päätöksen myötä vanhemmat kykenivät keskittymään paremmin tuokioon lapsen kanssa havainnoinnista huolimatta, koska tiesivät, että kaikki käydään lopuksi läpi ja mitään ei salata tai vanhemman tietämättä kirjata.

Pitää improvisoida, että saa lapsen mielenkiinnon säilymään, ei helppoa

Vaatii kyllä motivaatiota jos lapsi kyllästyy nopeasti tai ei innostu lainkaan

Ajankohta hiukan huono, ajatukseni muualla, siks tuntui väkinäiseltä

vanhemmat kuvaavat haastavuutta tuokioissa. Osa vanhemmista antoi palautetta, että koki tekemisen haastavaksi, varsinkin jos vanhempi valitsi tekemisen, joka ei kiinnostanut lasta. Näissä tilanteissa myös havainnoinnissa oli kirjattu vanhemman keskittymisen herpaantuvan ja vanhemman turhautuvan tekemiseen lapsen kyllästyttyä.

Vanhempien mielestä tuokioista sai ideoita lapsen kanssa tekemiseen, yksi vanhemmista kuvasi asian näin:

Helppoja ja halpoja ideoita, näitä voi tehdä kotonakin.

ja toinen vanhempi:

Mikä tahansa tekeminen on kivaa kun saa olla yhdessä oman lapsen kanssa.

Vanhempien mielestä oma vuorovaikutus lapsen kanssa parani ja he pitivät vanhempi-lapsituokioita sellaisina, että olivat paremmin vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa. Hyvää palautetta sai myös ikätasoinen toiminta. Vanhempi antoi palautteen näin:

Lapseni kanssa on aina hauska ja rentouttava touhuta yhdessä, mukavaa tekemistä, jossa ikä otettu huomioon.

Haastattelussa läpikäyty havainnoinnin muistiinpanot ja positiivinen palaute auttoivat vanhempien kertoman mukaan ymmärtämään, missä vanhempana voisi kehittyä ja laittoi yrittämään seuraavalla tuokiolla enemmän huomioida lapsen tarpeita ja parantamaan vuorovaikutusta. Tämä näkyi myös havainnointimuistiinpanoissa, vanhemmat toimivat käyttäen annettuja kehittämissideoita.

9.4 Lapsiperhekuntoutuksen työntekijöiden palaute

Toiminnallinen ryhmä muutti muotoaan toimintatutkimukseni jälkeen lapsiperhekuntoutuksessa. Toiminnassani kehitetty malli vanhempi-lapsituokio otettiin käyttöön. Vanhempi-lapsituokiot ovat olleet käytössä syyskuusta 2014 lähtien vähintään kerran viikossa. Lapsiperhekuntoutuksessa on myös käytetty toiminnasta syntyneitä toimintapakkeja tuokioiden aikana. Pyysin palautetta työntekijöiltä toimintapakin käytöstä ja toiminnallisen ryhmän muutoksesta vanhempi-lapsituokioksi.

”Toimintapakit toimivat mielestäni hyvin. Ne ovat monipuolisia ja niistä löytyy eri-ikäisille heidän kehitystasoaan vastaavia välineitä. Henkilökunnan on helpompaa motivoida vanhempia vanhempi-lapsituokioihin, koska heillä on mahdollisuus valita useammasta vaihtoehdosta heille mieluinen tekeminen ja näin ollen vanhemmilla itsellään on vaikutusmahdollisuus. Tuokiot ovat hyvä seurantaväline vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Vanhempien edistymistä ja innostumista kuvaa myös se, että vanhemmat saattoivat jo pohtia mitä seuraavalla kerralla tekisi lapsensa kanssa. Joillakin innostusta oli niin paljon, että he halusivat tehdä niitä useaminkin ja pakki mahdollistaa käytön myös toisena ajankohtana kuin juuri vanhempi-lapsituokioiden aikana, ” kuvaa perhetyöntekijä Sanna Paronen. (Paronen 2015.)

Toiminnan tuloksena syntyneet toimintapakit ja niiden monipuolisuus antavat mahdollisuuden perhekohtaiseen työskentelyyn. Perhetyöntekijän kokemuksen perusteella voidaan todeta, että ne auttavat lapsiperhekuntoutuksen perheitä myös yksilöllisesti. Voidaan yksilöllisesti miettiä mitä juuri tämän perheen kanssa voitaisiin kokeilla ja perhe voi itsekin olla osana päättämässä mitä haluaa yhdessä tehdä, myös vanhempi-lapsituokioiden ulkopuolella. Samalla voidaan vahvistaa perheen yhteistä tekemistä. Jos esimerkiksi perhe innostuu liikunnasta, voidaan antaa heille mahdollisuus liikkua myös tuokioiden ulkopuolella. Tämän kautta taas perhe voi löytää itselleen vaikka yhteisen harrastuksen.

”Vuorovaikutuksen tukeminen on erittäin tärkeää. Se vahvistaa selvästi vanhempien mentalisaatiokykyä ja kiintymyssuhdetta lapseensa. Pelkkä päihdekuntoutus ei riitä. Laitoksessa henkilökunta pystyy tarjoamaan läsnäolollaan korjaavia kokemuksia lapselle ja samalla vanhempien tunnetasolla tapahtuva kohtaaminen, ymmärrys ja rohkaisu luovat korjaavan tilan, jossa vanhempi saa mahdollisuuden oppia virheistään ja kasvaa sekä ihmisenä että vanhempana. Työskentelemällä samaan aikaan vanhemman päihderiippuvuuden ja vanhemmuuden kanssa, voidaan saavuttaa tilanne, jossa vanhempi kykenee asettumaan lapsensa asemaan ja miettimään omaa toimintaansa lapsen kannalta parhaaksi. Tässä nämä ohjatut ja palautteen sisältävät harjoitukset ovat merkittävä työväline. Valmis työkalupakki on ollut suurena helpotuksena etenkin alussa. Työskentelyn on huomattu selvästi parantavan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta hoidon loppua kohden.” kertoo vastaava ohjaaja Terhi Leskinen palautteessaan. (Leskinen 2015.)

Vastaava ohjaajan palautteen perusteella voidaan todeta, että vanhempi-lapsituokio on auttanut lapsen huomioimista kuntoutuksessa. Samalla saadaan lapselle positiivisia kokemuksia päihteettömyydestä oman perheen kanssa ja tukea vanhempia suhteessaan lapseensa. Vanhempia on motivoitava tuokioihin lapsensa kanssa ja myös siinä auttaa valmiit työvälineet ja tarjonta.

Tuokioiden järjestämisessä pidettiin tärkeänä myös miettiä etukäteen missä tilassa ne järjestetään, että tilassa olisi mahdollisimman vähän häiriötekijöitä tai houkutusia. Tuokioiden määrän lisäämistä pidettiin hyvänä ideana, koska näin vanhemmat olisivat enemmän vuorovaikutuksessa lastensa kanssa, esim. kaksi kertaa viikossa säännöllisesti olisi hyvä, tai vaikka toinen kerta koko yhteisön kanssa yhdessä kaikki vanhemmat ja lapset retkeillen tai musisoiden. Liikunnan

ja ulkoilun määrää haluttiin lisätä toiminnassa. Esim. ulkopelejä, pihaleikkejä, retkiä, kannustaen mitä kaikkea ulkona voi tehdä. Palautelomakkeen ottamista osaksi tuokiota on pohdittu, se auttaisi vanhempaa ymmärtämään tuokioiden merkityksen paremmin. (Paronen 2015.)

10 TULOSTEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Yksi opinnäytetyöni tärkeimpiä hetkiä oli työn aloittaminen. Pohdin etukäteen omia ennakkoluulojani. Päihderiippuvuutta kohtaan minulla ei ole ennakkoluuloja, eikä asenteita, olen onnekas kun voin sanoa, että tulen kaikenlaisten ihmisten kanssa toimeen ja kohtaan ihmiset ihmisinä aina. Olen käynyt elämässäni paljon itseni kanssa keskusteluja arvoihin ja asenteisiin liittyen ja uskon näistä olleen hyötyä kaikessa kohtaamisessa. En kokenut myöskään, että minulla olisi ollut tutkimuksen valossa mitään ennakkoon ajateltua tulosta.

Yhteistyön perusta on toistemme arvostaminen. Opinnäytetyöni kannalta tärkein asia oli luottamuksen syntyminen vanhempien ja minun välille. Hyvä ja rakentava vuorovaikutus on mahdollista vain ilmapiirissä, joka on arvostava ja kunnioitava. Kohtaaminen on käymistä toista ihmistä kohden, jotta me pääsisimme kohtaamaan, on meidän unohdettava suoritukset. Emme edes kykene kuuntelemaan, mitä toinen ihminen sanoo, jos meillä on vastaus valmiina. Emme myöskään pysty kuulemaan silloinkaan, jos me koko ajan kuumeisesti mietimme neuvoja, joita voisimme antaa. Suorittamisen tilalle oli opeteltava olemista, neuvomisen tilalle jakamista ja ymmärtämisen tilalle välittämistä. (Mattila 2007, 12–15.)

Olin työskennellyt perheiden kanssa useiden viikkojen ajan ennen hankkeen aloitusta ja mielestäni meille oli syntynyt hyvä pohja luottamukselle ja yhteistyölle. Silti pohdin luottamuksen syntyyn vaikuttavia asioita paljon. Halusin antaa asiasta mahdollisimman paljon tietoa vanhemmille jo etukäteen. Siksi aloitin kiintymyssuhdeteorian luennolla ja keskustelulla, mitä ajatuksia luento heissä herätti ja miten he kiintymyssuhteen omaan lapseensa kokivat. Ajatuksena luennossa oli, että vanhemmat ymmärtävät, että suhdetta lapseen voi rakentaa koko ajan ja sitä pystyy kehittämään. Luennon jälkeen tiedotin tulevasta opinnäytetyöstäni vanhemmille mahdollisimman avoimesti ja annoin heille vielä paperin mistä tärkeimmät seikat kävivät ilmi. Kerroin, että osallistuminen oli vapaaehtoinen ja he voisivat miettiä asiaa viikon, jonka jälkeen kyselen ketkä tutkimukseen osallistuvat. Kerroin havainnoinnista, sen tarkoituksesta ja palaute-

kyselystä ja haastattelusta ja annoin heille mahdollisuuden kysellä mieleen tulleita kysymyksiä tutkimuksesta. Yritin olla mahdollisimman avoin ja kertoa kaiken. Kävimme läpi, että tutkimuksella selvitetään heidän kokemuksiaan vanhempi-lapsituokioista ja tukeeko tuokio vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta ja sensitiivisyyttä voitaisiinko opinnäytetyötä käyttää perusteluna miksi päihdeperheet kannattaa kuntouttaa yhdessä. Kerroin milloin tutkimus valmistuu ja miten aineisto hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Kävimme vielä läpi vanhempien tunnistettavuutta opinnäytetyössäni. Kerroin vanhemmille, ettei tutkimuksesta paljastu lasten iäkiä, ei vanhemman sukupuolta, eikä mitään tunnistettavuuteen liittyvää seikkaa.

Tunnistettavuutta pohdin monelta eri kantilta ja siksi en käytä opinnäytetyössäni esimerkiksi perheiden numerointia lainatessani heidän välistä vuorovaikutustekstiä, vaikka tunnistetiedoissa minulla tämä tieto olikin. Halusin pitää lupaukseni näille perheille. Tunnistettavuuden poistaminen aiheutti minulle haasteita aineiston käytössä. Jouduin pohtimaan todella tarkkaan mitä perheiden kirjoittamia tai kertomia asioita voin esimerkiksi käyttää sitaateissa, etteivät perheitä tunnisteta. Minulle oli tärkeää, etten kirjoita aroista, minulle luottamuksellisesti kerrotuista asioista, mutta huomasin sen vaikeuttavan työni tekemistä ja varsinkin tulosten esittämistä. Päädyin kuitenkin mieluummin liian ”lyöhään” tulosperusteluun kuin olisin luopunut eettisyydestäni tässä kohden. Aihe on arka ja haluan kunnioittaa näitä perheitä myös pohtien hyvin tarkkaan näiden heidän henkilökohtaisten asioidensa esittelytapaa. Siksi tulosten esitettävyyden ja sitä kautta luotettavuuden voi mielestäni tässä kohden kärsiä.

Kävin pitkiä pohdintahetkiä itseni kanssa, kun mietin miten kerron tärkeät asiat, että vanhemmat ymmärtävät asiat oikein. Käytän usein tällaisissa pohdinnoissa itseäni esimerkkinä ja mietin, miten minä äitinä haluaisin asiat minulle esitettävän, etten tulisi epäluuloiseksi, että ymmärtäisin ja antaisin luottamuksen. Sen kautta ymmärsin, että minun täytyy olla mahdollisimman avoin ja tehdä kaikki vanhemmille julkisiksi asiakirjoiksi, että he voivat tutustua kaikkeen, vain sitä kautta saisin heidän luottamuksen tutkimiseen. Silti haasteita tuli ensimmäisellä havaintokerralla, vanhemmat kokivat havainnoinnin käyttämiseksi ja olivat vaivantuneita. Pohdin jälleen asiaa äitityteni kautta. Tajusin, että minun pitää lu-

kea havainnointimuistiinpanot heti havainnoinnin jälkeen, muuten emme saa täyttä luottamusta havainnointiin. Muistiinpanojen läpikäynti oli välttämätön, että kykenisimme havainnoimaan perheitä ja vanhemmat ymmärtäisivät, ettemme tee mitään salassa vaan kerromme kaiken. Näin saimme luottamuksen ja havainnointi helpottui.

Tutkimuksen yksi tärkeä osa oli vanhemman ja lapsen havainnointi. Vanhemmat arvioivat omaa toimintaansa ja lapsen toimintaa palautekyselykaavakkeen avulla. Perhetyöntekijä ja minä kirjoitimme havaintojamme toimintatuokiosta. Lapsen havainnointi vaatii keskittymistä ja todellista halua ymmärtää lapsen viestejä. Havainnoinnin vaarana oli se, että havainnoimme sen mitä itse koimme tilanteessa. Siksi käytin omien ja perhetyöntekijän ajatuksiin ja havaintoihin itsestämme, mielipiteistämme, tunnetiloistamme omaa tutkimuspäiväkirjaa ja vanhempien ja lasten välisistä tuokiosta omaa havainnointipäiväkirjaa. Tämä oli mielestäni hyvä keino erotella omat ajatukset havainnoinnista. Lisäksi koin, että tutkimuspäiväkirjan kirjoittaminen oli hyvä keino harjoitella opinnäytetyön kirjoittamista.

Tutkimuspäiväkirja osoittautui yhdeksi tärkeimmistä aineistoistani, sen avulla pystyin pohtimaan tulosteni luotettavuutta, omia ajatuksiani hankkeena aikana ja peilata niitä vanhempien kokemuksiin. Oli hienoa huomata, että oli ajatusten kanssa oikealla tiellä, esim. tuntemus, että vanhemmat tykkäsivät tuokiosta lastensa kanssa oli jo kirjattu ensimmäisiin tutkimuspäiviin, mutta tavallaan sain siihen varmistuksen vasta hankkeen lopussa kokonaispalautteen yhteydessä.

Palautekyselyn luotettavuutta pohdiskellessani, mietin kuinka paljon vanhemmat olivat kertoneet omista kokemuksistaan oikeasti ja kuinka paljon he kehuivat tuokioita vain minua varten. Pohdimme asioita myös perhetyöntekijän kanssa. Hänhän työskenteli perheiden kanssa joka päivä, havainnoi heidän tekemisiään lasten kanssa ja ilman lapsia. Osasiko perhetyöntekijä erottaa nämä hetket havainnoiduista tuokiosta. Mielestäni osasi. Keskinäisessä pohdinnassa se näkyi ja sitä kautta myös tutkimuspäiväkirjassa, mutta erottui tutkimustuloksista siksi kun tuntemukset oli kirjoitettu erikseen.

Kun annoimme positiivista kannustusta haastattelutilanteessa, saimme aktivoitua vanhemman parempaan vuorovaikutuksen. Vaikuttiko tämä sitten lopullisiin tuloksiin vuorovaikutuksen kehittymisenä, varmasti, mutta niinhän oli tarkoituskin lisätä/kehittää vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Eniten itse pohdin, miten suuri vaikutus oli luottamuksen saamisella ensimmäisen kerran jälkeen loppuihin tuokioihin. Voisiko olla niin, että kun vertasin ensimmäisiä tuokioita viimeisiin, niin vanhemmat vain vapautuivat hetkeen lapsensa kanssa ja siksi vuorovaikutuskin näytti paremmalta. Kyllä tämäkin on mahdollista, mutta vanhempien oma palaute kumoaa tällaisen käsityksen, vanhemmat itse kertovat kuinka kokevat oman ja lapsen vuorovaikutuksen lisääntyneen tuokioiden edessä ja he kokivat, että nimenomaan tuokiot saivat sen aikaan.

Aineiston keruussa käytimme havainnoinnissa päivämääriä ja perheet olivat merkitty numeroin. Myös palautekysely ja haastattelu oli numeroitu päivämäärän ja perheen mukaan. Näin analysointi oli helpompaa. Analysoinnissa käytin teemoittelua helpottamaan omaa ymmärrystäni mitä olen löytänyt. Ensin hain aineistoista erilaisia teemoja minkä mukaan jaoin aineiston. Aiheet löytyivät varmasti senkin vuoksi helposti kun olimme etukäteen pohtineet mitä havainnoimme ja palautekyselyssä käytimme kyselylomaketta. Oma työtäni helpottamaan laadin aineistosta taulukon (liite 5), kun halusin etsiä merkkejä vuorovaikutuksen kasvusta. Taulukosta selviää kuinka moni perhe tutkimukseen osallistui ja miten aineistonkeruumenetelmät jakaantuivat perheissä. Se helpotti minua keskittymään esim. tutkiessani vuorovaikutuksen kehittymistä perheisiin 1 ja 2, koska heillä oli eniten osallistumiskertoja hankkeeseen.

Työntekijöiden palaute antoi tuloksena opinnäytetyölleni vanhemmuuden arvioinnin. Opinnäytetyössäni tehty kehitystyö toiminnallisesta ryhmästä vanhempilapsituokioksi osoittautui yhdeksi vanhemmuuden arvioinnin tärkeäksi välineeksi. Tämä oli minulle itselleni ristiriitainen tulos, toisaalta tiesin, että tulos oli hyvä, mutta toisaalta pohdin vanhemmille antamaani lupausta, ettei heidän vanhemmuuttaan arvioida tässä tutkimuksessa. Pohdinnassani tajusin kuitenkin sen, että vanhemmuuden arviointi on tulos, joka on syntynyt tämän tutkimuksen tuloksena, eikä sitä ole käytetty tässä hankkeessa näiden vanhempien vanhem-

muuden arviointiin vaan olemme käyttäneet vanhempi-lapsituokiota nimenomaan vanhemmuuden tukemiseen.

Lisäksi koin olevani tämän opinnäytetyön kirjoittajana vastuussa siitä, että miten opinnäytetyöni lukijat suhtautuvat tämän lukemisen jälkeen perheisiin, joissa vanhemmalla on päihderiippuvuus. Yritin pohtia niitä mahdollisia asenteita ja yleistä suhtautumista päihderiippuvuuteen ja tarkastellut asioita niin, etten ainakaan lisäisi tällä omalla opinnäytetyölläni kielteisiä asenteita heitä kohtaan.

Tutkimusta uusittaessa ei saataisi täysin samanlaisia tuloksia. Tutkimus voitaisiin kyllä uusida uusilla perheillä, mutta kun perheet ovat eri, ovat tuloksetkin varmasti erilaiset. Uskon silti, että vuorovaikutusta harjoittavilla tuokiolla lisätään vuorovaikutusta ainakin hetkellisesti perheissä. Harjoittelemalla myös niistä nauttiminen ja kokemukset paranevat, kun vanhemmat oppivat vapautumaan tekemiseen lapsensa kanssa ja ymmärtävät mistä oma lapsi pitää.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ensimmäinen johtopäätökseni on, että opinnäytetyöni kehitystyö onnistui. Kehittämiskohteena ollut toiminnallinen ryhmä muutti muotoaan vanhempi-lapsituokioksi, jota on käytetty hankkeesta lähtien lapsiperhekuntoutuksessa. Kehittämistyön lisänä tuokioista saatiin hyvä työväline vanhemmuuden arviointiin, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen havainnointiin ja sen tukemiseen. Vanhempi-lapsituokio osana lapsiperhekuntoutuksen viikoittaista ohjelmaa, on antanut myös perusteluja lastensuojelun työntekijöille siihen, millä keinoilla lapsiperhekuntoutuksessa voidaan vanhemmuutta tukea ja arvioida. Tämä on yksi kilpailukeino ja peruste perhekuntoutukselle. Järjestelmällinen ja pitkäjänteinen tutkimus- ja kehittämistoiminta on välttämätöntä, että sosiaaliala kehittyisi ja voidaan turvata korkealuokkaiset palvelut (Kanaoja, Lähteinen, Marjamäki, Laiho, Sarvimäki, Karjalainen & Seppänen 2007, 210).

Toinen johtopäätökseni on, että vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukeminen onnistui vanhempi-lapsituokioiden avulla. Vanhempien palautteen ja havaintojen perusteella voidaan todeta, että vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä kehittyi. Positiivinen palaute minulta tai perhetyöntekijältä auttoi vanhempaa lisäämään vuorovaikutustaan lapsensa kanssa. Se, että pohdittiin ja ihmeteltiin ääneen lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, auttoi vanhempaa tutustumaan paremmin omaan sisäiseen tunne- ja kokemusmaailmaansa. Käyttämällä havaittuja tilanteita ja kokemuksia apuna vanhempi ei lukiutunut vaan yritti enemmän tilanteissa. Jos olisimme perhetyöntekijän kanssa vain esittäneet reflektiivisiä kysymyksiä, esimerkiksi miksi lapsi toimii näin, olisimme todennäköisesti saattaneet saada vastaukseksi vain ” en tiedä”. Kun auttoimme vanhempaa, kuvasimme tilannetta:” Lapsi näytti iloiselta ja nauroi, kun rakensit palikkapinon yhä uudelleen, oletko samaa mieltä, huomasitko?” Tällä keinolla vanhempi tutustui paremmin omiin tunteisiinsa ja lapsen tunne-elämään. Lisäksi vanhempi käytti koettua tunnetilaa tai kokemusta oppina seuraavassa tuokiossa. (Salo & Kauppi 2014, 90.) Myös Arja Ruisniemi (2006, 6) väitöskirjassaan Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa korostaa kuinka tärkeää on antaa mahdollisuus vanhemman ja lapsen vuorovaiku-

tussuhteen rakentamiseen kuntoutusaikana. Vanhemman identiteetin vahvistuminen on selkeästi toipumista tukeva elementti.

Kolmantena johtopäätöksenä voi sanoa, että vanhemman sensitiivisyys lisääntyi vanhempi-lapsituokioiden avulla. Slade (2006, 26) tuo esille, että todellinen mentalisoiminen on paljon monimutkaisempaa kuin vain lapsen kokemuksista puhuminen. Kaikille vanhemmille on haastavaa ymmärtää, kuinka vanhemman omat ajatukset ja tunteet vaikuttavat lapseen. Vanhempien palautteesta kävi ilmi, että vanhempi-lapsituokioissa tapahtuva lapsen havainnointi herätti pohtimaan oman lapsen tunteita ja tarpeita. Havainnoissa tämä näkyi myös lapsen tunteisiin ja tarpeisiin vastaamisena. Myös MLL:n Vahvuutta vanhemmuuteen – ryhmissä oli koettu samanlaista: vanhemmat kertoivat, että vauvan tunteiden pohtimisesta ja sanoittamisesta paransi oman vauvan ymmärtämistä. Vanhemman kuvasivat, etteivät olisi osanneet pohtia vauvan tunteita, ellei niihin olisi ryhmässä kiinnitetty erityistä huomiota. Ryhmässä käydyt keskustelut ja tehtävät auttoivat pitämään vauvan näkökulmaa ja kokemusmaailmaa mielessä. (Viinikka, Sourander & Oksanen 2014, 127.)

Neljäntenä johtopäätöksenä voidaan vielä todeta, että lapsen edun ja näkökulman esiintuominen vanhemman päihdekuntoutuksen aikana on tärkeää. Huoli vanhemman päihteiden käytöstä suuntaa huolen myös lapseen. Hurtigin (1999, 4) mukaan, perhe voidaan nähdä lapsen oireiden ja pahoinvoinnin kautta, mutta samalla myös tärkeimpänä ratkaisijana. Perhe motivoi ja on parhaimmillaan itse oma voimavaransa. Lapsi kietoutuu perheeseen ja perhe lapsen oireisiin sekä pulmiin. Lapsen tarve turvallisuuteen ja huolenpitoon käynnistää yleensä asiakkuuden. Hoitosuhteen käynnistyttyä kohdentuu auttamistyö perheeseen ja vanhemmuuteen ja lapseen. Itäpuiston (2005, 93) tutkimuksen keskeinen havainto oli, että vanhempiansa päihteiden käytöstä kärsivä lapsi jää turhan usein yksin huoliensa ja ongelmiansa kanssa. Kukaan perheen ulkopuolinen aikuinen ei puuttunut perheen tilanteeseen.

Lapsiperhekuntoutuksessa, jossa työskennellään perhekeskeisessä työorientaatioissa, tavoite on työskennellä koko perheen kanssa. Silloin kiinnitetään huomioita kaikkiin perheenjäseniin yksilöinä mutta erityisesti huomio kiinnittyy

lapsen. Lapsiperhekuntoutus toimii lapselle kiinnipitävänä ympäristönä. Lapsen kokemuksia kuullaan ja niitä käsitellään lasta tukien. Lapsen eheyttämistä tukee toiveikkuutta mahdollistava, lapsen todellisuutta jakava sekä ymmärtävä ilmapiiri. Lapselle tarjoutuu lapsiperhekuntoutuksessa mahdollisuus saada kognitiivisia, emotionaalisia ja moraalisesti korjaavia kokemuksia. (Hyytinen 2007, 187.)

Vanhemmuus näyttäytyy yleensä negatiivissävyisenä elementtinä, kun puhutaan päihderiippuvuudesta, vaikka se itse asiassa näyttää olevan sekä muutokseen ohjaava motiivin lähde että myös muutosta eteenpäin vievä haaste. Vanhemmuuden huomioon ottamiseen on panostettava, koska vanhemmuus on merkittävä elementti. (Ruisniemi 2006, 192.) Vanhempilapsituokioiden hyvät kokemukset vanhemman ja lapsen välillä voivat toimia yhtenä voimavarana perheelle tulevaisuudessa. Perhekuntoutus sinänsä on jo lapsen edun mukaista, kun siinä mahdollistetaan lapsen näkökulman parempi huomioiminen ja vanhemmuuden tukeminen jo päihdekuntoutuksen aikana. Perhe saa yhteisiä mukavia kokemuksia ilman päihteitä.

Viidentenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että tutkimukseni aihe on arkaluonteinen ja eettisesti vaativa. Opinnäytetyötäni tehdessä olen pohtinut paljon sekä omia arvojani tutkijana, että millaisilla arvoilla tutkimustani perustelen. Tähän ei ole ollut mitään yksiselitteistä tai oikeaa vastausta miten asioita esitän, vaan olen itse tutkijana saanut tehdä päätöksen esitystavasta. Opinnäytetyössäni minulle on ollut tärkeää säilyttää korkea eettinen näkökulmani perheitä kohtaan läpi koko työni.

Opinnäytetyöni mallinnusehdotelma vanhempi-lapsituokio otettiin käyttöön lapsiperhekuntoutuksessa. On ollut hienoa nähdä kuinka kehittämäni työtä on oikeasti hyödynnetty uutena toimintamuotona. Kehittämisessä ja tutkimuksessa mukana oleminen on ollut minulle hyödyllinen oppimiskokemus päihdetyön suunnittelusta, kehittämisestä sekä tutkimisesta. Olen saanut olla mukana moniammatillisessa tiimissä ja kehittämässä jotain uutta toimintaa. Olen oppinut prosessi- sekä tiimityöskentelyä. Kehittäminen ja tutkimus ovat avanneet minulle, miten toiminnan muutosprosessi etenee päihdeperheiden palveluissa ja

kuinka muutos toteutetaan. Tämä kehittämistyö ja tutkimus mahdollistivat opintoihini liittyvän opinnäytetyön syntymisen.

Laadullista tutkimusta voitaisiin uusia, jolloin nähtäisiin ovatko tulokset samansuuntaisia kuin opinnäytetyössäni. Lisäksi tutkimusta voisi laajentaa koskemaan hankkeessa kehitettyä työmuotoa, vanhempi-lapsituokiota, kuinka se toimii ja toimiiko käytännössä kuinka hyvin vanhemmuuden arvioinnissa. Lisäksi aiheestani saisi jatkotutkimuksen miten perheet ovat kokeneet vanhempi-lapsituokioiden vaikuttavan myöhempään vuorovaikutukseen lapsensa kanssa ja ovatko perheet innostuneet jostain uudesta harrastuksesta tuokioiden jälkeen.

Riitta Hyytisen lisensiaattityössäkin *Lapsi, huumeet ja toivo* (2007), Hyytiäinen pitää tärkeänä vanhempien mukaan ottamista lapsen kanssa työskentelemiseen. Korjaavien kokemukset saamista hän pitää erityisen tärkeänä lapselle. Tarjotaan lapselle rakkautta, lämpöä, hyväksyntää, huomiota ja kokemuksia jotka vahvistavat lapsen emotionaalista kehitystä. Omassa opinnäytetyössäni sain samankaltaisia tuloksia, kun perheelle tarjottiin yhteisiä kokemuksia vanhempi-lapsituokioilla, saatiin lapselle korjaavia kokemuksia ilman päihteitä. Lapsi alkoi luottaa vanhempaansa ja näytti avoimemmin tunteensa. (Hyytinen 2007.)

Aiemmissa opinnäytetyöissä, Karin Jennan opinnäytetyö (2014): *Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukeminen- Toiminnalliset menetelmät päihdeperheiden leirillä*, oli saatu samansuuntaista tietoa kuin opinnäytetyössäni. Toiminnallisilla menetelmillä päihdeperheiden leirillä oli onnistuttu luomaan elämyksellinen ympäristö, joka oli auttanut perheenjäseniä tutustumaan toisiin paremmin ja saanut aikaan vuorovaikutusta sekä iloa yhdessä tekemisestä. Järvenpään sosiaalisairaalassa tehdyssä Koskela Leenan opinnäytetyössäni (2013) *Lapsen mieli vanhemman mielessä: Vanhemmuuden kasvun tukeminen, vanhemman sensitiivisyyden vahvistamisella ja sen kasvulla nähtiin positiivisia vaikutuksia vanhemmuuteen ja perheen välisten suhteiden rakentumiseen*. (Kari 2014; Koskela 2013.)

Opinnäytetyöni oli antoisa prosessi. Jo pelkästään kehittämistyön saaminen työelämälähtöisenä oli minulle luottamuksen osoitus. Halusin kuvata opinnäytetyössäni mahdollisimman laajasti saamiani tuloksia, ehkä jo pelkästään sen vuoksi, että koen tämän olevan tärkeä seikka, perustellessa perhekuntoutuksen tärkeyttä ja sen vaikutuksia. Työmäärä oli valtaisa ja välillä tuntui, että se on jopa liian suuri yhdelle opiskelijalle. Aihe oli kuitenkin minulle mieluinen ja lähellä sydäntäni, että sen avulla jaksoin viedä prosessin loppuun saakka. Kehittämistyöstä ja tutkimuksesta olisi helposti saanut ainakin kaksi opinnäytetyötä.

Materiaalia jäi kuvaamatta paljon, esimerkiksi kaikki toiminnallisen ryhmän aiheet ja niiden merkitys, miksi ne valittiin vanhempi-lapsituokioiden aiheiksi, olisi ollut jo yhden työmäärän kokoinen aineisto. Toisaalta pohdin niiden myöhempiä julkaisua esimerkiksi opasvihkoksi tai jopa kirjaksi. Aihe oli minulle itselleni työn kautta tuttu, mutta silti sen teoria vei mukanaan. Luin kirjoja ja tutkimuksia aiheeseen liittyen paljon ja tämä auttoi ymmärtämään aihetta kokonaisvaltaisemmin. Ja se taas varmasti näkyy pohdinnoissani ja eettisyydessäni.

Saamani palaute vanhemmilta vanhempi-lapsituokioista ja heidän osallistuminen tutkimukseen oli yli sen mitä odotin. Vanhemmat ottivat minut hienosti vastaan ja intiimeistä tilanteista huolimatta he luottivat minuun ja perhetyöntekijään. Siksi myös kunnioitukseni näitä perheitä kohtaan oli suuri ja koko ajan takalalla kirjoittaessani. Toimintaympäristö antoi loistavat puitteet opinnäytetyöni tekemiselle ja työntekijöiden tuki oli suurenmoinen. Lisäksi työntekijöiden kautta sain paljon tarkkaa teoretietoa työtäni varten. Yhteistyö sujui siis upeasti. Haluankin tässä kohdassa välittää suuret kiitokset koko lapsiperhekuntoutuksella ja perheille.

12 POHDINTA

Opinnäytetyöni kirjoitusprosessi oli mielekäs. Tutkimuspäiväkirjan kirjoittaminen harjoitti minua tähän työhöni mielestäni hyvin. Työni lähteenä käytin paljon kirjallisia lähteitä, jo pelkästään oman kiinnostukseni vuoksi, mutta myös niiden hyvän teorian tähden. Vaikka koin itse kirjoitusprosessin mielekkäänä, oli siinä paljon haasteita, enkä ihan kaikkia saanut mieleisellä tavalla ratkaistua. Hyvin usein esimerkiksi kirjoittaminen lähti käsistä ja eksyin aiheesta. Kun kirjoittaa opinnäytetyötään jaksoissa, välillä pieniä pätkiä kerrallaan, aihe aiheelta, se aiheuttaa vaikeuden saada siitä kokonainen opinnäytetyö, niin että siinä on punainen lanka, joka kaiken yhdistää. Siksi piti aina palata edelliseen aiheeseen ja yrittää löytää se kadonnut lanka ja yhdistellä kappaleita ja aiheita lukijan ymmärrystä selkiyttämään. Aina tämä ei ollut helppoa.

Lähes kolmenkymmenen toimintatuokion tekeminen, palautekyselyiden ja haastatteluiden ennalta miettiminen oli suuri urakka, mutta opinnäytetyön edetessä tajusin, että suuri työ tuottaa hyvän aineiston ja se kannatti tehdä. Tiedonhankintamenetelmät olivat mielestäni kattavat, jos uusisin tutkimuksen nyt, miettsin palautekyselyn kysymykset uudestaan. Pitäisin ne edelleen avoimina, että haastattelulla niitä voisi tarkentaa, mutta mielestäni palautekysely oli tiedonhankintamenetelmistäni heikoin.

Tulosten suhteen minulla ei ollut enakkoon odotuksia, toivon vain että mahdollisimman moni perheistä osallistuisi ja etteivät perheet loppuisi kokonaan ennen kuin hanke olisi tehty. Aineiston määrä aiheutti myös miettimistä, sitä oli todella paljon ja sen tulkitseminen vei aikaa. Tutkimusteorioihin perehtyminen auttoi selkiyttämään tämänkin pelkoni voitoksi ja sain tulokset analysoitua. Matka on ollut välillä kivinen ja haastava, mutta silti opettavainen ja erittäin antoisa. On ollut ilo huomata tehdyn työn tuloksia. Sen, että on oikeasti saanut työllään jotain konkreettista aikaan. Kehitetty työmuoto vanhempi-lapsituokio on käytössä lapsiperhekuntoutuksessa ja se koettu hyväksi työvälineeksi. Lisäksi se koetaan loistavaksi välineeksi arvioida vanhemmuutta ja tukea vanhemmuutta. Tämä on suuri asia ja tulos ja totta kai olen siitä todella ylpeä.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 1994. Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino
- Ekholm, Hannu. 1991. Act now and 2002 too – Päihderiippuvuudesta toipuminen on mahdollista. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ensi- ja turvakotiliitto. Asiaa lastensuojelusta. Viitattu 25.9.2014.
http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/asiaa_lastensuojelusta
- Ensi- ja turvakotiliitto. Pidä kiinni –hoitojärjestelmä. Viitattu 1.3.2015.
<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/pidakiinni/>
- Becker-Weidman, Arthur & Shell, Deborah 2008. (toim.) Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. PT-kustannus. 2008.
- Broberg, Anders; Almqvist, Kjerstin & Tjus, Tomas 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki. Edita.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 4 painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Havio, Marjaliisa; Inkinen, Maria & Partanen, Airi, 2008. Päihdehoitotyö. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Gaudium.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Hughes, Daniel 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Tampere. PT-kustannus.
- Huovinen, Terhi & Rovio, Esa 2006. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen, Esa Rovio & Leena Syrjälä. (toim.) Toiminnasta tietoon. Vantaa: Kansanvalistusseura.

- Hurtig, Johanna 1999. Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä. Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hyytinen, Riitta 2007. Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatin tutkimus. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto. Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Ikonen, Leeni 2013. Salassa pidettävä – suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa? Kuopio. Radium-kirjat.
- Itäpuisto, Maritta 2005. Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. Kuopio. Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Järvinen, Ritva; Lankinen, Aila; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna; Virolainen, Arja 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki. Edita.
- Kanaoja, Aulikki; Lähteinen, Martti; Marjamäki, Pirjo; Laiho, Kristiina; Sarvimäki, Pirjo; Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana 2007. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Kalland, Mirjam 2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa Anne Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Kalliolan settlementti. i.a. Päihdepalvelut. Viitattu 23.9.2014.
<http://www.kalliola.fi/Paihdepalvelut>
- Kalliolan settlementti. i. a. Kalliolan Nurmijärven klinikka. Viitattu 26.2.2015..
<http://www.kalliola.fi/paihdepalvelut/myllyhoito>
- Kari, Jenna 2014. Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemisen toiminnalliset menetelmät päihdeperheleirillä. Opinnäytetyö. Laurean ammattikorkeakoulu.
- Karlsson, Thomas & Kotovirta, Elina; Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Kata-riina 2013. Alkoholit Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportti 13 /2013. Helsinki.
- Katajala, Aulis 1993. Myllyhoitoa Kalliolan klinikoilla. Myllyhoitolehti.

- Kauppi, Antti & Takalo, Ari 2014. Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa Anne Viinikka (toim.). Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Kivitie-Kallio, Satu. & Autti-Rämö, Ilona. 2012. Päihteitä käyttävien vanhempien lapsi. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. 196 - 213. Duodecim 2012. Helsinki: Bookwell oy.
- Koskela, Leena 2013. Lapsen mieli vanhemman mielessä - Vanhemmuuden kasvun tukeminen Järvenpään Sosiaalisairaalan perhekuntoutusyksikössä. Diak. Opinnäytetyö.
- Känkänen, Päivi 2006. Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä. 2006. PS-kustannus.
- Lappalainen-Lehto, Riitta; Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis, 2007. Haasteena päihteet, ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki. WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Larno, Anneli 2010. Mentalisaatio - kyky pitää mieli mielessä. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim, 126(6):616–622.
- Laine, Timo 2001. Miten kokemusta voi tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Lausvaara, Jyrki 2013. Kalliolan historialuento 12.11.2013. Nurmijärven klinikka.
- Leskinen, Terhi 2014. Vastaava sosiaaliohjaaja, Kalliolan Settlementin lapsiperhekuntoutus, Nurmijärven klinikka. Henkilökohtainen haastattelu. 4.4.2014, 9.9.2014 ja 5.2.2015.
- Lund, Pekka 2006. Torjuttu toivottomuus. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Mattila, Kati-Pupita 2007. Arvostava kohtaaminen arjessa auttamistyössä ja työyhteisössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka 2001. Merkitys rakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2.

Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökoh-
tiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Murto, Lasse 2009. Luja sosiaalinen eetos - moniammatillisen päihdetyön kivi-
jalka nyt ja tulevissa haasteissa. Teoksessa Kalevi Kaipio ja Arja
Ruisniemi (toim.) Ihan oikea ihme - kirjoituksia päihdetyöstä. Jyväskylä:
Vapaan Alkoholistihuollon Kannatusyhdistys-VAK ry.
- Myllyhoito i.a. Päihderiippuvuus ja aivot. Viitattu 1.3.2015.
[http://www.myllyhoito.fi/riippuvuudesta-
toipumiseen/paehderiippuvuus/92-paehderiippuvuus-ja-aivot](http://www.myllyhoito.fi/riippuvuudesta-toipumiseen/paehderiippuvuus/92-paehderiippuvuus-ja-aivot)
- Mäkelä, Sofia., Pajulo, Marjukka. & Sourander, Andre. Duodecim, Raskausajan
psykykkinen oireilu ja lapsen kehitys. Kustannus Oy Duodecim,
2010;126(9): 1013-9.
- Niemelä, Pirkko, Siltala, Pirkko. & Tamminen, Tuula. 2003. Äidin ja vauvan var-
hainen vuorovaikutus. Juva. WSOY. Bookwell oy.
- Nätkin, Ritva 2006. Pullo, pilleri ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat.
Juva. PS-kustannus.
- Pajulo, Marjukka 2004. Vauvan tunnetila ja sen säätely – Äidin reflektiivinen
kyky ja sen merkitys turvallisessa kiintymyssuhteessa. Duodecim.
2004. Kustannus Oy Duodecim, 120(21):2543-2549.
- Pajulo, Marjukka. 2005. Duodecim 2005. Äiti-lapsisuhteen vahvistaminen ja
sen merkitys päihdeongelman hoidossa. Kustannus Oy Duodecim,
341-342.
- Pajulo, Marjukka. 2007. Päihdeäidin kykyä tunnistaa vauvan tarpeita on tuetta-
va mahdollisimman varhain. Suomen lääkirlehti 2005: 48, 4561 -
4563.
- Pajulo, Marjukka 2012. Mentalisaatiokykyä voi vahvistaa hoidossa. Enska. Ensi-
ja turvakotien liiton jäsenlehti.
- Paronen, Sanna 2015. Perhetyöntekijä, Kalliolan Setlementin lapsiperhekuntou-
tus, Nurmijärven klinikka. Henkilökohtainen haastattelu. 5.2.2015.
- Pitkänen, Tuuli; Kaskela, Teemu; Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena 2014.
Päihdehoidossa olevien vanhempien huolet ja tuen tarpeet sekä
kokemukset palveluista. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sa-
kari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki:
Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja 2014. Alkoholinkäyttötapojen periytyminen ja vanhempien kasvatuskäytännöt. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen(toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Rask, Katja & Pasanen, Sina 2003. Perhekuntoutuksesta valmiuksia päihdetömyyteen, vanhemmuuteen ja elämänhallintaan. Perheen yhdistetty hoito (Pyy)- kuntoutusprosessin arviointi. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 2. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Ruisniemi, Arja 2006. Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa. Tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Räikkönen, Riitta 2006. Aiheena tunteet päihdeperheiden lasten vertaisryhmässä. ”Mulla on hyvä ja paha olo päässä - molempia”. Sosiaalityön ProGradu tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. Teemoittelu. Kvali-MOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 24.9. 2014.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- Salo, Saara & Kauppi, Antti 2014. Reflektiivinen työote vanhemman kohtaamisessa. Teoksessa Anne Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Savonlahti, Elina & Pajulo, Marjaterthu 2001. Äidin ja vauvan vuorovaikutus – tieteen näkökulma. Teoksessa Maarit Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi- ja turvakotiliiton julkaisuja 27. Helsinki. Ensi - ja turvakotiliitto.
- Slade, L, Allen 2006. Reflective Parenting Programs: Theory and Development. Psychoanalytic Inquiry.
- Simula, Helena. Hynttyyt yhdessä. Pohdintaa päihdeperheiden eheyttämisestä. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Sinkkonen, Jari 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. Viitattu 28.9.2013.
http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/haku?p_p_id=Article_WAR_

- DL6_Articleportlet&p_p_lifecycle=0&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_hakusana=kiintymyssuhteet&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_p_frompage=haku&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo94437
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus i.a. Esitys uudesta sosiaalihuoltolaista. Viitattu 1.3.2015. <http://www.stm.fi/sosiaalihuoltolaki>
- Suviala, Emilia 2011. Miten ajatella mieltä ja mieltää ajatuksia? Mentalisaation kehittyminen ja kiintymyssuhde. Psykologia 4,4.Helsinki. Suomen psykologinen seura.
- Taskinen, Sirpa 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos i.a. Lapsen edun huomioiminen. Viitattu 1.3.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu/ehkaisevan-lastensuojelun-tavoitteet-ja-periaatteet/lapsen-edun-huomioiminen>
- Toiviainen, Riitta 2008. Palvelujärjestelmä sulkee ovet päihderiippuvaisilta. Teoksessa Tuuli Hirvilampi ja Markku Laatu (toim.) Toinen vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Törrönen, Maritta 2001. Lapsen etu-yhteinen etu? Teoksessa Maarit Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi - ja turvakotiliiton julkaisuja 27. Helsinki. Ensi -ja turvakotiliitto.
- Viinikka, Anne, Sourander, Johanna & Oksanen, Eeva 2014. Vahvuutta vanhemmuuteen - perheryhmä. Teoksessa Anne Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin lastensuojeluliitto: Helsinki.
- Vilen, Marika; Vihunen, Riitta; Vartiainen, Jari; Siven, Tuula; Neuvonen, Sohvi; Kurvinen, Auli 2013. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki. Sanoma Pro Oy.
- Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vilka, Hanna 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITE 1 OPINNÄYTETYÖNI TIEDOKSIANTO VANHEMMILLE

KIINTYMYSSUHDETEORIAAN PERUSTUVA OPINNÄYTETYÖNI

Olen sosionomiopiskelija Järvenpään Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Teen sosionomiopintojeni ohella lastentarhanopettajan kelpoisuutta vaativat opinnot. Olen täällä lapsiperhekuntoutuksessa tekemässä opintoihini kuuluvaa opinnäytetyötä. Työni aiheena on kiintymyssuhdeteoria ja olen toteuttamassa sen toiminnallisena ryhmänä lapsiperhekuntoutuksessa. Työni ohjaajana toimii Terhi Leskinen.

Toiminnallinen ryhmä kokoontuu lapsiperhekuntoutuksessa, normaalina viikko-ohjelman osana, maanantaisin klo. 9.45-10.30. Ryhmä kokoontuu yhteensä 6 kertaa, minun ja perhetyöntekijän johdolla. Alkaen 15.9.2014. Ideana on, että te vanhempi-lapsi parina saatte valita erilaisista toiminnoista mieleisenne ja toteutate sen yhdessä. Tuokion jälkeen mietitte yhdessä kokemaanne ja annatte palautetta minulle. Vanhempana havainnoitte lastanne ja kerrotte havainnoistanne minulle. Ryhmän kokoonnuttua kaikki kerrat, käymme yhdessä palautteen läpi keskustelemalla. Havaintojamme käyttäisin opinnäytetyössäni täysin luottamuksella, nimettöminä, niin ettei vastaajien henkilöllisyyttä tuoda esille työssäni. Myös palautemateriaali hävitetään opinnäytetyöni valmistumisen jälkeen. Ryhmä toteutetaan aikataulun mukaisesti syksyllä 2014, työ valmistuu keväällä 2015.

Toiminnallisen ryhmän ajatuksena on vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, haluan innostaa teitä tarkkailemaan lastanne, kehittämään kiintymyssuhdetta ja lisätä positiivisia kokemuksia yhdessä, saaden mielekästä tekemistä.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on löytää keinoja perustella maksavalle taholle päihdeperheen kuntoutusta yhdessä kokonaisena perheenä ja korostaa lapsen huomioimista aikuisen päihdekuntoutuksen aikana.

Päivi Vuokkola

LIITE 2 PALAUTEKYSELY VANHEMMILLE

VANHEMPI/LAPSI TOIMINNALLISEN RYHMÄN HAVAINTOJA:

Millaista toimintaa valitsitte: _____

Miten lapseni reagoi? _____

Miten koin itse tekemisen? _____

Miten lapsesi ilmaisi tunteita ja mielialoja, miten vastasit näihin? _____

Kuvaile vuorovaikutustanne tekemisen aikana? _____

Ajatuksia, palautetta toiminnasta: _____

Palautetta käytetään Päivi Vuokkolan opinnäytetyön ”vahvuutta päihdeperheeseen” osana luottamuksellisesti. Palaute hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

LIITE 3 LAPSIPERHEKUNTOUTUKSEN TOIMINTAPAKIN SISÄLTÖ

VAUVA 0-1V

- vauvajumppa
- vauvamuskari
- vauvan motoriiikkaan ja havainnoimiseen liittyviä pusseja
- pallomeri
- sosemaalausta kun lähestyy 1v
- vauvahieronta
- kirjat
- musiikkilevyt

1-2 VUOTIAS

Kielenkehitys ja vuorovaikutus:

- lorupusseja: maatila, merirosvot, värikkäät kuvat, eläimet
- kirjoja
- pelejä
- suun motoriiikka: saippuakuplat, höyhenet
- erilaisia tuntoaisteja kehittävä pussi
- pussi; (värit, koot, muodot)

Kädentaitot, hienomotoriiikka:

- vesi maalaus
- sosemaalaus
- askarteluvälineet
- värityskuvia
- sormivärit

Liikunta:

- erilaisia jumppia
- pallomeri (tehdään palloista ja sohvan tyynyistä)

Musiikki:

- Muskari: laulupussi, soittimia
- musiikkilevyjä

Luontoretket ja ulkoilu:

- kortteja luontoretken rastien järjestämiseen

-ulkoliikunta rasteja

3-5 VUOTIAS

Kielenkehitys ja vuorovaikutus:

-lorupusseja: maatila, merirosvot, värikkäät kuvat, eläimet

-kirjoja

-suujumppapeli ja välineitä suujumppaan

-pelejä

-pussi: värit, koot ja muodot

Kädentaidot:

-näkyvätön kirje vanhemmalle

-maalausvälineet

-värityskuvia

-erilaisia askarteluvälineitä

Tunteet:

-tunnekortit

-nallekortit

Musiikki:

-Muskari: laulupussi, soittimia

-musiikkilevyjä

Liikunta:

-pallot + liikunta

-tasapainoilua

-välineliikuntaa

Luontoretket ja ulkoilu:

-kortteja luontoretken rastien järjestämiseen

-ulkoliikunta rasteja

Mielikuvitus:

-käsinuket ja teatteri

-mielikuvitusmatka

ESIKOULULAINEN JA KOULUIKÄINEN

Kielen kehitystä ja vuorovaikutus:

-Oikein ja väärin kortit

- Riimittely- arvauskortit
- Totta vai tarua kortit
- Lorupusseja: maatila, merirosvot, värikkäät kuvat, eläimet
- suujumppapeli ja välineitä suujumppaan
- kirjoja
- pelejä

Tunteet:

- tunnekortit
- nallekortit

Kädentaidot:

- erilaisia mahdollisuuksia askarteluun
- värityskuvat
- piirrostehtäviä
- näkyvätön kirja vanhemmalle

Musiikki:

- lauluhetki: lauluja ja soittimia
- erilaisia musiikkilevyjä

Liikunta:

- monenlaista liikuntaa: pallopelejä, liikuntarasteja
- tasapainoilua ja välineliikuntaa

Mielikuvitus:

- käsinnuket ja teatteri
- mielikuvitusmatka

Matemaattisten taitojen harjoittelu:

- matikkakortit

LIITE 4 AINEISTO MÄÄRÄ TAULUKKO

Taulukko 1. Aineiston keruumenetelmien jakautuminen perheittäin

	Havainnointi	Haastattelu	Palautekysely
Perhe 1	9 kpl	9 kpl	6 kpl
Perhe 2	5kpl	5 kpl	5 kpl
Perhe 3	3 kpl	3 kpl	3 kpl
Perhe 4	1 kpl	1 kpl	1 kpl
Perhe 5	1 kpl	1 kpl	1 kpl
Yhteensä:	19 kpl	19 kpl	16 kpl

Havainnointien ja haastattelujen määrä on suurempi kuin palautekyselyn perheellä 1. Muilla perheillä jokaisesta havainnointikerrasta on tehty sekä haastattelu että palautekysely. Aineistokeruumenetelmät ovat olleet näiden perheiden kohdalla yhtä suuria.